

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Katedra za muzeologiju

PEDAGOŠKE AKTIVNOSTI ZAGREBAČKIH MUZEJA

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Željka Miklošević

Studentica: Petra Đuričić

Zagreb, prosinac 2017.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Department of Information and Communication Sciences
Sub-Department of Museology

EDUCATIONAL ACTIVITIES OF MUSEUMS IN ZAGREB

MASTER'S THESIS

Supervisor: Željka Miklošević, PhD

Student: Petra Đuričić

Zagreb, december 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. EDUKACIJA U MUZEJIMA – MUZEJSKA PEDAGOGIJA.....	5
2.1. Razvoj muzeja u društvu s osvrtom na razvoj njihove edukativne djelatnosti.	5
2.2. Organizacije u Republici Hrvatskoj koje promiču edukativnu djelatnost muzeja.....	10
2.2.1. Hrvatsko muzejsko društvo (HMD)	10
2.2.1.1. Noć muzeja	10
2.2.1.2. Međunarodni dan muzeja – Edukativna muzejska akcija	10
2.2.1.3. Muzejski portal.....	10
2.2.1.4. Skup muzejskih pedagoga s međunarodnim djelovanjem	11
2.2.1.5. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture.....	11
2.2.1.6. Zbornik skupa muzejskih pedagoga.....	11
2.2.2. Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju	11
2.2.3. ICOM Hrvatska	11
2.3. Značenje pojma muzejska pedagogija i njen zadatak.....	12
2.4. Stručno zvanje muzejskog pedagoga.....	14
2.5. Edukativna uloga i odgovornost muzeja	18
3. PEDAGOŠKE AKTIVNOSTI ZAGREBAČKIH MUZEJA.....	23
3.1. Izvori i metode prikupljanja podataka	23
3.1.1. Arheološki muzej u Zagrebu	24
3.1.2. Etnografski muzej u Zagrebu	29
3.1.3. Hrvatski prirodoslovni muzej	32
3.1.4. Muzej grada Zagreba	34
3.1.5. Muzej suvremene umjetnosti.....	37
3.1.6. Muzej za umjetnost i obrt	41
3.2. Usporedba pedagoških aktivnosti zagrebačkih muzeja	45
3.3. Zaključak o pedagoškim aktivnostima uzorkovanih muzeja.....	48
3.4. Važnost razvoja pedagoških aktivnosti muzeja i prijedlozi	50
4. ZAKLJUČAK	52
5. LITERATURA	55

SAŽETAK

Iako se o muzejskoj edukaciji u hrvatskoj, ali i stranoj literaturi, intenzivnije pisalo 80-ih godina 20. stoljeća, tek su se u posljednjem desetljeću dogodile značajnije promjene u samoj praksi. Promjenama u društvenim, kulturnim, ekonomskim i obrazovnim okolnostima sredina u kojoj djeluju, muzeji su morali proširiti spektar i način pružanja svojih usluga, što je dovelo do otvaranja novog radnog mjesta - muzejskog pedagoga. Za potrebe ovoga rada provedeno je istraživanje dviju vrsta informacija koje se tiču muzejske edukacije. Prvi korak je bio pregled domaće i strane literature iz područja obrazovanja i odgoja u kulturi i baštinskim institucijama. Svrha je dobivanje uvida u ulogu muzeja kao mjesta obrazovanja i stanja muzejskih pedagoga i njihovog stručnog zvanja. Uslijedilo je istraživanje na uzorku od 10 zagrebačkih muzeja odabranih temeljem *Izvešća zagrebačkih muzeja* koja se nalaze na stranicama Muzejsko dokumentacijskog centra. Analizom dvanaeste stavke *Izvešća* pod nazivom *Edukativna djelatnost*, dobiveni su podaci o vrstama, načinu provođenja i količini organiziranih pedagoških aktivnosti svakoga ispitanog muzeja pojedinačno u periodu od 5 godina (2012.-2016.), što je rezultiralo i međusobnom usporedbom. Rezultate je potrebno sagledati u kontekstu ograničenja istraživanja – neujednačeni, nestrukturirani i ponekad numerički nečitljivi podaci u *Izvešću*.

Ključne riječi: muzejska edukacija, muzejska pedagogija, edukativna djelatnost muzeja, *Izvešće zagrebačkih muzeja*, muzej, Zagreb

SUMMARY

Although museum education was more extensively present in Croatian and foreign literature in the 1980s of the 20th century, significant changes have occurred in the last decade regarding the practice itself. Changes of social, cultural, economic and educational circumstances in their environment led museums to expand the spectrum and ways of providing their services, resulting in the creation of a new professional position – that of museum educator. For the purpose of this paper, two sources of information formed the basis of research. The first was Croatian and foreign literature in the field of education and education in culture and heritage institutions. The goal was to get an insight into the role of the museum as a place of education and the status of museum educators and their professional vocation. A survey was then carried out on a sample of 10 museums in Zagreb selected on the basis of the Zagreb Museums' Annual Reports published in the website of the Museum Documentation Center. By analyzing the twelfth item in the Report entitled Educational Activity, data were obtained on the types, manner of implementation and the amount of organized educational activities of each examined museum individually in the period of 5 years (2012-2016), which resulted in mutual comparison. Results should be understood in the context of research constraints - uneven, unstructured and sometimes numerically unreadable data in the Report.

Key words: museum education, museum pedagogy, educational activity of the museum, Zagreb Museums' Annual Reports, museums, Zagreb

1. UVOD

Tema ovoga rada u širem kontekstu je edukativna uloga i obrazovni potencijal muzeja u 21. stoljeću. Širenjem pojma muzeja dobili smo muzeje u njihovom novom ruhu. Stoga danas muzej može biti urbano mjesto kulture, mjesto prikaza lokalnog života, farma s prikazom proizvodnje sira, *high-tech* muzej i slično. Promjenom uloge muzeja u zajednici dolazi do potrebe za kreativnijim i zanimljivijim pedagoškim pristupom u procesu komunikacije i interpretiranja kulture koja se želi prenijeti u budućnost. Radom se želi zahvatiti upravo važnost edukativne uloge muzeja u suvremenom društvu, kako je došlo do njenog razvoja i kako se naši muzeji nose s promjenama.

U užem kontekstu radom se želi prikazati upravo praktični aspekt komunikacije s posjetiteljima i institucionalne otvorenosti i pristupačnosti koja se ostvaruje putem pedagoških djelatnosti muzeja na području Grada Zagreba. Rad je nastao u želji dobivanja boljšeg uvida u stanje muzejske pedagogije i s ciljem saznavanja konkretne uloge muzejskog pedagoga, njihovog broja u Hrvatskoj, stupnja važnosti koja se pridaje pedagogiji i segmentima, u kojima se to čini, te utvrditi kako je od osnivanja pojedinih istraženih muzeja teklo otvaranje posebnih odjela za edukaciju i što konkretno zagrebački muzeji rade po pitanju pedagoških aktivnosti.

Rad se sastoji od ukupno 5 poglavlja, od kojih su 2 glavna poglavlja posvećena razradi sadržaja.

Nakon uvoda slijedi teorijski dio u kojem se kroz 5 potpoglavlja daje uvid u edukativnu djelatnost muzeja, u stanje i zadatke muzejske pedagogije. Sekundarni podaci su korišteni kako bi se provela detaljna analiza domaće i strane literature u svrhu dobivanja spoznaje na području edukativnih djelatnosti u muzejima. Sekundarni podaci su prikupljeni u knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Narodnoj knjižnici grada Dubrovnika, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici grada Zagreba, u Muzejsko dokumentacijskom centru i putem elektroničkih baza podataka (Hrčak, JSTOR, GoogleBooks). Na temelju sekundarnih izvora dobiveni su podaci o slijedu razvoja zbirke i muzeja, o razvoju edukacije u muzeju i muzejske pedagogije i njenom mjestu u današnjem svijetu.

Prvo potpoglavlje pod nazivom *Razvoj muzeja u društvu s osvrtom na razvoj edukativne djelatnosti u muzejima* prati paralelno razvoj muzeja u svijetu i Hrvatskoj, opisuje razloge zbog kojih su nastajale zbirke (na osnovu kojih su utemeljeni suvremeni muzeji) s ciljem davanja

pregleda razvoja misli o edukativnoj ulozi samih predmeta i razlozima nastanka današnje muzejske pedagogije.

Drugo potpoglavlje pod nazivom *Organizacije u Republici Hrvatskoj koje rade na promicanju edukativne djelatnosti muzeja* navodi i opisuje društva/organizacije na području kulture čije djelatnosti, između ostalih, uključuju i promicanje edukativnih aktivnosti u muzejima Republike Hrvatske.

Treće potpoglavlje pod nazivom *Značenje pojma muzejska pedagogija i njen zadatak* donosi neke od slobodnih definicija značenja muzejske pedagogije i opisuje ulogu muzejskih pedagoga i važnost njihovog posla u interpretaciji i očuvanju kulturne baštine za nove generacije i opstanku muzeja u sve naprednijem i zahtjevnijem društvu.

Četvrto potpoglavlje pod nazivom *Položaj zvanja muzejskog pedagoga* donosi pregled broja zaposlenih u muzejima na mjestu muzejskog pedagoga u zadnjih desetak godina, stanje zvanja unutar zakonskih okvira i problematiku školovanja stručnjaka.

Peto potpoglavlje pod nazivom *Edukativna uloga i odgovornost muzeja* opisuje važnosti razvoja ove djelatnosti sa stajališta samih muzeja, njihove benefite i odgovornosti prema široj javnosti i posjetiteljima, uz pregled važnosti pedagoških djelatnosti muzeja sa stajališta posjetitelja (učenika i učitelja u prvom redu).

Prvotna zamisao drugog dijela rada je uključivala opsežno i detaljno istraživanje pedagoških djelatnosti muzeja u numeričkim vrijednostima, ali je empirijski dio morao biti znatno promijenjen, jer se nakon istraživanja podataka o edukativnim djelatnostima muzeja, zaključilo kako bi numerički podaci bili neujednačeni, a time i nerelevantni i ne usporedivi. Budući da u praksi hrvatskih muzeja nema pravilnika o pisanju *Izvešća*, podatci se razlikuju od muzeja do muzejima, iz godine u godinu i zavisno od osoba koje ih zapisuju. Problem je u ne postojanju obavezne forme vođenja evidencije o aktivnostima. Postoje jedino smjernice na stranicama Muzejsko dokumentacijskog centra. Zato će drugi dio rada, iako u izmijenjenoj verziji, zadržati one numeričke podatke koji su se mogli tumačiti vjerodostojno.

Drugi dio rada, *Pedagoške aktivnosti zagrebačkih muzeja*, kroz četiri potpoglavlja daje pregled numeričkog stanja redovnih pedagoških djelatnosti uzorkovanih muzeja, načine njihovih financiranja, ukratko opisuje razvoj edukativnih aktivnosti uzorkovanih muzeja s naglaskom na aktivnosti posljednjih 5 godina, daje usporedni prikaz aktivnosti među muzejima (vodstva, predavanja i radionice) te donosi zaključak o utvrđenom stanju.

U prvom potpoglavlju istraživačkog dijela rada nalazi se analiza šest zagrebačkih muzeja, koji su pojedinačno opisani u sadržajnom kontekstu njihovih pedagoških djelatnosti, zatim u numeričkom kontekstu pedagoških aktivnosti u određenim godinama.

Iduće potpoglavlje posvećeno je usporednoj analizi dobivenih numeričkih podataka.

Drugi dio rada završava zaključkom koji se odnosi na taj dio, a glasi *Zaključak o pedagoškim aktivnostima uzorkovanih muzeja* i sadrži mišljenje o mogućem napredovanju na području edukativne djelatnosti muzeja.

Slijedi generalni *Zaključak*, popis *Literature* i *Dodatci*.

2. EDUKACIJA U MUZEJIMA – MUZEJSKA PEDAGOGIJA

2.1. Razvoj muzeja u društvu s osvrtom na razvoj njihove edukativne djelatnosti

Vratimo li se nakratko u 3. st. pr. n. e. u Ptolomejevu knjižnicu u Aleksandriji¹, u središte helenističke kulture i znanosti možemo vidjeti kako od davnina postoji potreba za okupljanjem, razmjenom znanja, misli i dostignuća. Znamo da je upravo ta knjižnica u današnjim shvaćanjima svojevrsni muzej. Međutim, značenje muzeja se kroz vrijeme drastično mijenjalo. Njihova uloga je u većini zavisila od društvenih i političkih događanja, čiji utjecaj možemo promatrati kroz sabiranje artefakata.

Prvi muzeji nastaju na osnovu zbirki vladara i pojedinaca, a same zbirke nastaju iz sljedećih razloga: znatiželje za neobičnim i rijetkim predmetima, zanimanjem za obiteljske uspomene i daleku prošlost, pobožnim štovanjem nekih predmeta, želje za ulaganjem ili iz želje za posjedovanjem zbog izražavanja moći. Pa tako u antičko doba u klasičnoj Grčkoj zbirka je zrcalo prestiža, dok su u Rimu predmeti sakupljani za uživanje, divljenje i raskoš. Nadalje, kroz srednji vijek muzeji su zgrade za čuvanje rijetkih predmeta, onih značajnih za prirodne i tehničke nauke, kao i likovnu umjetnost. Tu su i zbirke u samostanskim i crkvenim riznicama, kulturni predmeti i religijska umjetnička djela. U doba renesanse, stvaraju se zbirke u privatnim posjedima prinčeva i pojedinaca koje se sastoje od zbirki bjelokosti, vrijednosnih knjiga, umjetnina od zlata i zahvaljujući snažnom razvitku trgovine, egzotičnih predmeta. Italija kao središte razvoja renesanse doživljava masovno kolekcionarstvo, gomilaju se zbirke bogatih

¹ Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Library-of-Alexandria> (12.12.2017.)

građana, naučnika i ljubitelja. U tim zbirkama se mogu uočiti raznolike strukture znanja koje su nastale s ciljem boljeg razumijevanja svijeta. Mnogi današnji muzeji upravo tom vremenu mogu zahvaliti za svoje današnje zbirke. Zbirke prelaze iz privatnog u državno vlasništvo tijekom 19.st., ulaze u prostore javnog dobra te zajedno sa širenjem prosvjetiteljskih ideja proširuju svoje značenje sa estetskog na potrebito. Tako dolazi do otvaranja muzeja široj javnosti i mijenjanja uloge samih zbirki čiji se organizacijski principi temelje na vidljivim obilježjima (visina, debljina i širina), stvarajući taksonomiju. Ujedno dolazi do razvrstavanja predmeta po zbirkama, rade se preinake po kronološkom nastanku i sve to zajedno donosi jednu važnu prekretnicu u organiziranju znanja.²

Značajniji datum u povijesti muzeja u Hrvatskoj je osnivanje prve javne zbirke postavljene u atriju nadbiskupske palače u Splitu 1750. godine, zatim osnivanje muzeja u Splitu 1818. godine. Pojavom javnih nacionalnih muzeja počeo je i razvoj na kulturnom planu i u Hrvatskoj, te se sukladno tomu osniva Hrvatski narodni muzej u Zagrebu 1846. godine.³

Početak 19. st. su obilježili specijalizirani muzeji koji su utemeljeni na principu jedne historijske discipline bez obzira na vrstu (etnografija, povijest, arheologija...). Interpretacija je bila usmjerena na prošlost koja odražava dostignuća određenog razdoblja, a predmeti su bili izlagani tako da mogu ilustrirati željeno vrijeme ili značenje. Taksonomija je jedan od prvih oblika izlaganja s didaktičkom svrhom i s ciljem što boljeg razumijevanja prilikom promatranja.⁴ 19. st. je vrijeme (tzv. vrijeme muzeja) kada muzeji dobivaju vlastite zgrade prilagođene njihovim namjerama i specijalnim službama unutar muzeja. Međutim, još uvijek je cjelokupno djelovanje muzeja usmjereno prema samim zbirkama, a ne prema posjetiteljima.

Paralelno sa sličnim događanjima u svijetu i u Hrvatskoj se u 19. stoljeću osnivaju muzeji, sustavno se bavi sabiranjem i čuvanje. Tako će Vojnović reći: *„Početkom 1950-ih intenzivirana je izložbena aktivnost Muzeja, koji postaje jednim od najznačajnijih i najprestižnijih izložbenih prostora, i jednim od ključnih mjesta kreiranja kulturne scene Zagreba i Hrvatske. (...) Uključivanjem dodatnih promotivnih i kulturno – scenskih programa (koncerti, kazališne predstave, promocije) Muzej je u nacionalnim okvirima proširio značaj*

² Maroević I. Uvod u muzeologiju. // Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993.

³ Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom.// Muzeologija, 24, (1986), str. 65-285. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/97228> (08.12.2017.)

⁴ Miklošević, Ž. Muzej kao multimodalan komunikacijski sustav // Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti / doktorska disertacija, mentorica: Vujić, Ž., 2014.

umjetničkog muzeja i profilirao se u smjeru promoviranja kulturne povijesti i oplemenjivanja kulturne sadašnjosti.“⁵

Kratko poslije Drugog svjetskog rata u svijetu dolazi do povećanja interesa javnosti za muzeje, nova publika gura muzeje u novo vrijeme propagande i preispitivanja njihova značenja i uloge u tom istom društvu. Na inicijativu ICOM- a tih godina se provode istraživanja publike putem anketa u svrhu saznanja što je iniciralo njihov dolazak i koji je predmet u muzeju (područje interesa) bio povod tog posjeta.⁶

U isto vrijeme počinju i prva zanimanja za promjenom načina izlaganja kako bi se moglo manipulirati s posjetiteljevim ponašanjem. Muzejski istraživači pedesetih godina traže neposredan kontakt s muzejskom publikom preko intervjua, a neki traže i uporabu eksponata u svrhe istraživanja. Idućih godina snažan utjecaj na metode rada s publikom ima i psihologija odgoja. Osamdesete su godine kada su se razvila dva smjera metode istraživanja posjetitelja: jedan je formalni (putem upitnika, anketa i testova), a drugi je neformalni (interakcija i prirodno ponašanje u muzeju putem neformalnog razgovora). Sva ta istraživanja nam ukazuju na povećanu svjesnost o važnosti poznavanja posjetitelja.⁷

Iščitavajući tekst gospodina Vojnovića iz 1953. god. može se zaključiti kako je u to vrijeme (iako je postojala edukativna djelatnost) pojam muzejske pedagogije bio samo riječ na papiru kojoj su samo pojedinci davali pažnju, bez bročano vidljivih rezultata unutar muzeja ili na višoj razini. Tako on, kao tadašnji ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt iznosi podatak: „Kroz čitavu jednu školsku godinu imao je Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu na pr. dva posjeta đaka Akademije primijenjene umjetnosti, tek nekoliko posjeta đaka Srednje škole za primijenjenu umjetnost, dok đaka u vezi pojedinom metodičkom jedinicom ostalih škola uopće nije bilo.“⁸

Veliku ulogu u promicanju muzejske djelatnosti ima ICOM (*International Council of Museums*). Muzeji diljem svijeta postaju usmjereni na razvoj edukativne djelatnosti, pa tako 70-ih sa znatnim povećanjem broja muzeja dolazi i do povećanja potrebe za stručnim kadrom, te se tako u velikoj mjeri počinju uvoditi muzeološki predmeti i u nastavu na fakultetima kao proširenje obrazovanja. Neke naprednije zemlje poput Švedske, Norveške i Engleske u to su vrijeme imale studij Muzeologije na fakultetima. I ne samo da se obrazuju nove generacije,

⁵ Vojnović, Z. Naučno-prosvjetni zadaci muzeja. // Muzeologija 1(1953), str. 3.

⁶ Bauer, A. Nova publika u Muzejima. // Informatica Museologica 6, 28(1975), str 3.

⁷ Rovšnik, B. Istraživanje muzejske publike. // Informatica museologica 28, 1-4(1997), str. 14-17.

⁸ Vojnović, Z. Naučno-prosvjetni zadaci muzeja. // Muzeologija 1(1953), str. 23.

nego se uvodi i dodatno obrazovanje onih koji već rade u muzejima, doškoloavanje i prekvalificiranje. U Engleskoj je zabilježen podatak da je u 154 muzeja zaposleno 362 djelatnika zadužena za edukaciju, i da početkom 90-ih dobivaju svoje posebne pedagoške odjele. U Zagrebu kolegij Muzeologija se uvodi na Filozofski fakultet već 1950. god. zahvaljujući gospodinu Zdenku Vojnović⁹, koji paralelno oživljava ideju živog muzeja, dok se 1984. god. otvara Katedra za muzeologiju zahvaljujući prof. Ivi Maroeviću.

Kao rezultat obrazovne politike tijekom 80-ih na prostoru Jugoslavije postojala je suradnja muzeja i škola, neki su muzeji čak imali i svoje muzejske servise za škole (Gradski muzej Varaždin), te su postojali programi kojima su se muzeji uklapali u nastavne programe osnovnih škola. Paralelno s tim Antun Bauer govori o potrebi uvođenja novog specifičnog znanja – muzejski pedagog, koje bi se upravo trebalo vezati uz pedagošku praksu suradnje sa školama i ostale edukativne djelatnosti muzeja.

Činjenica da je većina literature o edukativnoj djelatnosti u muzeju upravo iz sedamdesetih i osamdesetih godina, ide u prilog gore navedenom. Isto tako, tih godina sve važnije konferencije i seminari raspravljaju o temama suradnje muzeja i škola, ulozi muzeja u obrazovanju i zadacima javnog djelovanja muzeja. Pa tako 1964 god. na međunarodnom simpoziju u Parizu, koji je održan s temom *Obrazovanje i kulturna uloga u muzeju*, se predlaže da svaki muzej ima kustosa pedagoga ili nastavni centar koji će se brinuti o grupama, pojedincima. Ovo je najstariji pronađeni podatak o potrebi posebne osobe za edukativne zadatke. Još jedna važna ICOM- ova konferencija jeste ona održana 1974 god. u Kopenhagenu, koja je za glavnu temu imala *Muzeji i moderni svijet*. Referati s diskusijama su bili tematski podijeljeni. Teme vezane za edukativnu djelatnost bile su slijedeće: „*Muzejska pedagogija i aktualizacija muzeja - Odgojno i kulturno djelovanje muzeja - Korištenje audiovizualnih i pomoćnih sredstava - Korištenje malih pokretnih izložaba - Kako publika gleda na muzeje a kako muzeji na publiku*“¹⁰

Krajem 20. stoljeća, kada je edukacija u muzejima poprimila značajan oblik, u muzej dolaze i nove tehnologije koje mijenjaju pogled na muzealnost i samim time utječu na organiziranje i redefiniranje načina izvođenja pedagoških aktivnosti. Muzej dobiva osim fizičkog i svoj virtualni identitet. Multimedija koja se koristi i objedinjuje različite medije

⁹ Muzejsko dokumentacijski centar, Personalizirani arhiv zaslužnih muzealaca:

<http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca/Vojnovi%C4%87-Zdenko,104.html> (13.12-2017.)

¹⁰ MDC. Deseta generalna konferencija ICOM-a: 5.-14. VI. 1974. u Kopenhagenu pod pokroviteljstvom danske kraljice Margarete II. // *Informatica Museologica* 5, 22(1974), str. 27.

(tekst, zvuk, fotografija, film) donosi ekrane na dodir, upravljačke konzole i cijeli proces dobivanja informacija unutar muzeja čini još interaktivnijim iskustvom. Muzejski pedagog postaje i interpretator u digitalnom svijetu koji mlada publika koristi kao produžetak obrazovanja i zabave. Kako se današnje generacije informiraju putem različito dostupnih izvora, moramo biti svjesni da je muzejska pedagogija jedna važna mogućnost u cijelom lancu oblikovanja znanja.

U Hrvatskoj tema muzejske pedagogije prestaje biti aktualna za vrijeme Domovinskog rata. Svi dotadašnji edukativni programi su prekinuti, a nakon ratnih šteta nanesenih kulturnom naslijeđu države primarno djelovanje muzeja je svedeno na egzistencijalna pitanja. U literaturi možemo pratiti kako se idućih nekoliko godina teme muzejskih publikacija baziraju na popise ratnih šteta, restauraciju, sukcesiju, nezakonitu trgovinu umjetninama i općenito zaštitu i obnovu. Tek nekoliko godina kasnije, teme se vraćaju na ponovnu uspostavu muzeja kao središta kulturnog djelovanja, te je skladno tome tema časopisa *Informatica Museologica* za 1998. posvećena edukaciji u muzejima.¹¹ U tom su izdanju hrvatski muzejski stručnjaci pisali o edukativnim programima unutar muzeja, projektima, obrazovanju muzejskih djelatnika, novom licu muzeja, igrama, najmlađim posjetiteljima i sl. Poslije toga su uslijedili novi edukativni projekti u kojima su bili uključeni mnogi zagrebački, a kasnije i hrvatski muzeji (*Što je u muzeju iznenadilo profesora Baltazara?, Cvijet*).

U susret 21. st. muzej je postao konzumerska stanica u životu pojedinaca, više se ne može ograditi unutar svojih zidova. Njegov novi fokus su sve raznovrsniji i zahtjevniji posjetitelji. Istražujući profile posjetitelja, njihove potrebe i želje muzej oblikuje svoje edukativne sadržaje, dok zadatak pedagoga ostaje odabrati pravi način komunikacije s posjetiteljima, kako bi predmeti prenijeli svoju poruku u punom kreativnom potencijalu. Razvoj tehnologije je stavio pred pedagoga i dodatne izazove, ali i dodatne mogućnosti. Hoće li tehnologija progutati pedagoga ili će pedagog njome upravljati, zavisi isključivo o njemu samome. Osim vizualno-informativno-estetskog iskustva, posjetitelji u 21. st. očekuju zabavno-emotivno-edukativno iskustvo. Muzej mora biti u mogućnosti za svoj opstanak to im i omogućiti, ili kako bi T. Šola rekao, ponuditi im Disneyland.¹²

¹¹ Muzejsko dokumentacijski centar, Publikacije, *Informatica Museologica*: <http://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica/publikacija/informatica-museologica.12138.html> (23.12.2017.)

¹² Šola, T. Disneyland kao prilog muzeološkom iskustvu. // *Informatica museologica* 12, 3-4(1981), str. 33-44.

2.2. Organizacije u Republici Hrvatskoj koje promiču edukativnu djelatnost muzeja

2.2.1. Hrvatsko muzejsko društvo (HMD)¹³

Hrvatsko muzejsko društvo je osnovano s ciljem razvitka i unapređenja muzejske djelatnosti i okupljanja stručnih muzejskih djelatnika. U svrhu promicanja muzejske pedagogije HMD organizira manifestacije i akcije:

2.2.1.1. Noć muzeja¹⁴

Manifestacija koja uključuje hrvatske muzeje u svrhu provođenja aktivnosti na kojima se muzej percipira kao baštinska ustanova koja povezuje globalne izvore informacija i ideja u svrhu poticanja razvoja znatiželje kao motiva za posjet muzejima. Muzeji sudionici svake godine od 2005., zadnji petak u mjesecu siječnju od 18 sati pa sve do iza ponoći ostaju otvoreni za posjetitelje uz besplatan ulaz, mogućnost sudjelovanja u radionicama, predavanjima, performansima, promocijama, predstavama i sličnim programima.

2.2.1.2. Međunarodni dan muzeja – Edukativna muzejska akcija¹⁵

Hrvatsko muzejsko društvo još od 1998. godine aktivno sudjeluje u obilježavanju Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja na način da organizira edukativne akcije za mlade posjetitelje muzeja u svrhu popularizacije svoje djelatnosti. Voditelj edukativne akcije je Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju. Muzeji uključeni u akciju kreiraju svoje programe u svrhu promocije muzeja kroz aktivnosti na preporučenu temu kojima se želi povećati vidljivost kulturnih institucija i naglasiti važnost njihove uloge u služenju zajednici i njenom razvoju.

2.2.1.3. Muzejski portal

Muzejski portal je online katalog svih edukativnih i ostalih raznovrsnih sadržaja u muzejima kreiran s ciljem poticanja intenzivnije i bolje suradnje između posjetitelja, škola i muzeja, odnosno sustavnijeg predstavljanja raznolikih mogućnosti, programa i sadržaja s kojima muzeji nude kvalitetno partnerstvo u procesu (cjeloživotnog) obrazovanja. Javnosti je

¹³ Hrvatsko muzejsko društvo, <http://hrmud.hr> (10.12.2017.)

¹⁴ Idejne začetnice manifestacije Noć muzeja u Hrvatskoj, autorice koncepcije programa i voditeljice projekta su mr.sc. Vesna Jurić Bulatović i mr.sc. Dubravka Osrečki Jakelić, koje u prosincu 2005.g. pokreću akciju kao gradski pilot projekt sa šest zagrebačkih muzeja. Izvor: <http://2015.nocmuzeja.hr/o-nama> (12.12.2017.)

¹⁵ Obilježavanje Međunarodnog dana muzeja, 18. svibnja, pokrenulo je 1977. godine Međunarodno vijeće muzeja (ICOM) koje i određuje teme akcija.

dostupan od kraja 2014. godine, a 2016. broji oko 53 registrirana hrvatska muzeja koja nude više od 140 aktivnosti.

HMD organizira skupove, seminare i kongrese:

2.2.1.4. Skup muzejskih pedagoga s međunarodnim djelovanjem

Skup se održava od 2001. god. svake druge godine u različitom gradu. Cilj skupa je putem predavanja, izlaganja, radionica i diskusija istražiti mogućnosti i izazove bolje suradnje i čvršće povezanosti muzejskih pedagoga.

2.2.1.5. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnost suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture

Seminari imaju za svrhu okupljanje stručnjaka koji se bave teorijskim postavkama i njihovom primjenom u automatiziranoj obradi i korištenju građe AKM institucija radi stvaranja boljeg pristupa informacijama. Prvi seminar je održan 1997. godine u Rovinju. Do sada ih je odraženo ukupno dvadeset.

HMD financira izdavačku djelatnost:

2.2.1.6. Zbornik skupa muzejskih pedagoga

Poslije svakog održanog Skupa muzejskih pedagoga, tiska se Zbornik koji sadrži sve izložene radove na Skupu prema rasporedu održavanja tema. Do sada je tiskano osam Zbornika.

2.2.2. Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju

Sekcija je osnovana 1999. godine kao dio Hrvatskog muzejskog društva. Cilj joj je razvoj i promicanje muzejske pedagogije i aktivnosti muzejskih pedagoga. Uloga Sekcije je usmjerena ka zajedničkim akcijama, stjecanju novih iskustava muzejskih pedagoga, predstavljanju i razmjeni edukativnih programa kao i razvijanju muzejske pedagogije kao znanstvene discipline. Sekcija svake druge godine održava Skup muzejskih pedagoga s međunarodnim djelovanjem.

2.2.3. ICOM Hrvatska¹⁶

Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a je forum muzejskih stručnjaka koji za cilj ima unapređivanje suradnje, poticanje međusobne pomoći i razmjenu informacija. Organizira stručne sastanke, gostovanja i razmjene, potiče muzejske djelatnike i surađuje na međunarodnoj

¹⁶ ICOM Hrvatska, <http://www.icom-croatia.hr> (12.12.2017.)

razini. ICOM Hrvatska je osnovan 1991. godine nakon prestanka rada Jugoslavenskog nacionalnog komiteta. U članstvo ICOM-a je primljen godinu dana kasnije.

2.3. Značenje pojma muzejska pedagogija i njen zadatak

Muzejska pedagogija nije nov niti revolucionaran koncept usluge muzeja. Dosta današnjih istraživanja je usmjereno na istraživanja korisnika, njihovih želja, potreba i htijenja, prema kojima se oblikuje ponuda u sklopu edukativnih djelatnosti muzeja.

U samom smislu svoje djelatnosti ona je postojala već na početku 20.-og stoljeća. Kao pojam/termin javlja se kasnije s potrebom posebne osobe koja će se baviti isključivo posjetiteljima, jer više nije bilo dovoljno samo čuvati, održavati i sakupljati predmete, već se u svrhu opstanka muzeja javila potreba za proširenjem usluge. U skoroj budućnosti, s ovako dinamičnim promjenama u svijetu i sve većim konzumiranjem kulturnih ustanova u različite svrhe, svaki će muzej morati imati muzejskog pedagoga kao poveznicu između svoje primarne zadaće i krajnjih korisnika iste.

Zadatak muzejskog pedagoga je raznovrstan. Osim pedagoških kompetencija, potrebno je poznavati povijest predmeta, koncepte izlaganja i prezentiranja, sociološke elemente posjetitelja i kako bi uistinu bio uspješan, imati ispravan pristup individui i grupama. Biti profesionalan, a biti topao i ljudski, znati oslušnuti potrebe posjetitelja, znati kada djelovati, voditi aktivno, a kada stati i promatrati. Muzejski pedagog mora biti planer, organizator, motivator i suigrač. Ono što pedagog ne smije zaboraviti je da iza svakog predmeta koji je završio u muzeju, stoji nekada živo biće ili više njih, njegova osobna povijest, priča, priča toga vremena i trenutka nastanka samog predmeta.

Formiranje profila muzejskoga pedagoga u hrvatskoj nije lagan posao, jer prije svega ne postoji mogućnost školovanja samo za to zvanje, niti je trenutačno priznato kao stručno zvanje iako sami zadaci muzejskog pedagoga iziskuju stručnost iz različitih sfera. I unutar samoga muzeja, među zaposlenicima trebalo je određeno vrijeme da muzejska pedagogija postane dio institucije. Uvidom u literaturu može se zaključiti kako je prvo došlo do prihvaćanja općenitog koncepta edukacije u muzeju, odnosno želje za učenjem iz predmeta, što se postepeno proširilo u potrebu za osobom posebno zaduženom za edukaciju. Uslijedilo je zapošljavanje muzejskog pedagoga, koji nažalost još uvijek nije pronašao ravnopravno mjesto u muzeju s restauratorima, kustosima, preparatorima i ostalim stručnim muzejskim osobljem.

Učenje je aktivan proces u kojem učenik koristi osjetila za konstruiranje značenja od dobivenih informacija iz okoline. Čovjek ne uči nova znanja izolirano već u odnosu prema onome što već zna, u što vjeruje i što razumije. Ono važno za muzeje koji uistinu žele sudjelovati u odgoju i obrazovanju mladih generacija je spoznaja kako je za učenje, usvajanje znanja i vještina potrebno vrijeme i kako fizičke akcije (odnosno praktično iskustvo) dokazano pospješuju uključenost uma u procese učenja. S tom spoznajom bi se trebala voditi suvremena muzejska pedagogija priliko oblikovanja svojih pristupnih točaka.

Neka pojmovna određenja muzejskog pedagoga - citati

„Muzejska pedagogija – nova grana pedagogije bez koje moderan muzej ne može djelovati, na početku je svog života, kakao mnogi kažu – u pelenama, pa se ulaže mnogo napora da ona dobije svoje pravo mjesto i značaj koji joj pripada.“¹⁷

„Svaki veći muzej bi trebao sistematizirati radna mjesta kustosa-pedagoga ili organizirati naročiti nastavni centar koji bi se brinuo za: mentorsku službu pojedincima ili grupama, za povremene prikaze i putujuće izložbe, za kontakte sa omladinom i ostalom publikom.“ – današnji posao muzejskog pedagoga.¹⁸

„Pedagogija je oko 2000. godine ponovno dobila važno mjesto koje je imala nekad. Jedan od bitnih razloga toga povratka može se pronaći u upravnoj politici čiji je ozbiljni cilj bilo umjetničko i baštinsko obrazovanje u osnovnim i srednjim školama. Posjet muzejima, kazalištima i koncertnim dvoranama novčano su potpomognuti, pa su se morali napraviti pedagoški programi. Nova generacija pedagoških djelatnika, naravno, nije imala iskustvo svojih starijih kolega koji su se zapošljavali 90-ih i suočavali se sa sličnim teškoćama.“¹⁹

„Rezimirajući ovu literaturu i praksu možemo pod terminom muzejske pedagogije sumirati kompleksnu problematiku široke tematike aktivnog odnosa muzeja prema posjetiocima i prema korisnicima od aktivnog djelovanja muzeja u suradnji sa školama, od školskih grupa i školske nastave u muzejima, od širokog kruga masovnih posjetilaca muzejske ekspozicije, muzejskih tematskih izložaba, od odnosa prema stručnim i naučnim radnicima koji koriste

¹⁷ Majanović, N. Iskustva i program suradnje Etnografskog muzeja i škola u širenju likovne kulture. // Muzeologija 17(1975), str. 161-164.

¹⁸ Žnidar, V. Zadaci i oblici suradnje muzeja i škola. // Muzeologija, 15(1972), str. 20.

¹⁹ De Vreede, M. Sto godina muzejske pedagogije u Nizozemskoj: o predanosti i struci. // Informatica museologica, 42, 1-4(2011), str. 159.

*muzeje za naučno-istraživači rad do aktivne uloge muzeja kao odgojno-obrazovnog faktora i faktora kulturnog života sredine u kojoj muzej djeluje.*²⁰

„Muzejska je pedagogija zadužena za sva pitanja koja se odnose na posjetitelje i na specifičan muzejsko posrednički rad. Ona stoga od samoga početka mora biti uključena u koncepciju svih muzejskih prezentacija. Tako se putem susreta s muzejskim izlošcima osigurava obrazovni proces za sve ciljane skupine. Muzejska pedagogija planira i potiče obrazovni proces za sve posjetitelje.“²¹

„Muzejsku edukaciju mogli bismo definirati kao skup vrijednosti, koncepata, znanja i prakse u cilju osiguranja razvoja posjetitelja.“²²

2.4. Stručno zvanje muzejskog pedagoga

Prije donošenja muzejskog zakona 1998. god., gdje je muzejski pedagog uveden kao muzejsko zvanje, prethodile su rasprave unutar Hrvatskog muzejskog društva o najprikladnijem nazivu. Na europskoj, a i svjetskoj razini, ne postoji usklađenost naziva pa tako možemo pronaći pojam *musum educator* i *Museumspädagogik*. Niti se u *Zakonu u muzejima* donesenom prije zakona iz 1998. god., ne priznaje muzejski pedagog kao stručno zvanje. Trenutno je u pripremi novi *Zakon o muzejima*. Ministarstvo kulture RH je objavilo konačni nacrt *Prijedloga Zakona o muzejima* na svojim mrežnim stranicama te otvorilo e-savjetovanje oko istog koje traje do 14. prosinca 2017. godine. Hoće li se tu promijenit išta vezano za muzejsku pedagogiju?

Godine 1980. u okviru tematske rasprave o muzejskoj djelatnosti konstatiran je trajni manjak stručnog kadra (neadekvatna struktura, obrazovanje i selekcija) u zagrebačkim muzejima. Anketom *Udružene samoupravne interesne zajednice kulture grada Zagreba*, koja je obuhvatila 23 muzeja, dobiveni su sljedeći podaci: od 171 radnika stručnog osoblja u muzejskoj djelatnosti, 24 su muzejska savjetnika, 28 viših kustosa, 64 kustosa, 4 muzejska restauratora, 17 viših preparatora i preparatora, 2 pomoćna preparatora, 5 muzejskih tehničara,

²⁰ Bauer, A. Muzejska pedagogija. // *Muzeologija*, 17(1975), str. 105.

²¹ Hannelore K. O. Kriteriji kvalitete za muzeje – rad na obrazovanju i posredovanju. // Hrvatski nacionalni Komitet ICOM-a (Deutscher Museumsbund e.V., Berlin, 2008., prijevod Mila Škarić), str. 5. Dostupno na <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2012/01/kriteriji-kvalitete-za-muzeje> (23.12.2017.)

²² Jelavić, Ž. Muzej kao mjesto učenja i uloga muzejske edukacije // *Puriteka* 3 (2014). Dostupno na http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2016/11/Puriteka_3_izmjena.pdf (07.12.2017.)

4 muzejska dokumentarista, 4 muzejska pedagoga i 2 muzejska animatora, ostalih 17 su bibliotekari, arhivisti i sl.²³

Iako je edukacija u muzejima i svijest o važnosti obrazovanja šire publike putem kulturnog sadržaja u muzejima prisutna mnogo duže, očito je kako svijest o potrebi obrazovanja stručnog kadra za posredovanje između muzeja i publike tek ide prema napretku. To nam pokazuju i podaci iz *Registara muzeja, galerija i zbirki u RH* gdje vidimo da se ukupan broj zaposlenih od 2003. god. do 2016. god. povećao za oko 31%, a broj zaposlenih muzejskih pedagoga značajnih 177%. Tako je od ukupno zaposlenih 2003. god. njih 2,22% bilo zaposleno na mjesto muzejskog pedagoga, dok je 2016. god. taj postotak iznosio 4,7%²⁴. Iako u porastu iz godine u godinu, još uvijek je nedostatno. Prema zahtjevima današnjih korisnika, ukoliko muzeji žele opstati i ne samo opstati nego i napredovati, svaki bi muzej trebao imati jednog muzejskog pedagoga, a oni veći i više njih.

Godina	Broj muzeja	Ukupan broj zaposlenih u muzeju	Kustos, viši kustos, muz. savjetnik	Muzejski pedagog, kustos	Muzejski pedagog
2003.	166	811	490		18
2004.	189	841	501		13
2005.	189	878	517		23
2006.	200	907	534		22
2007.	219	961	558		28
2008.	222	986	566		30
2009.	218	1018	579		30
2011.	280		611		42
2012.	277	1050	605		43
2013./2014.	280	1073	581 ²⁵	15	33
2015.	287	1033	569 ²⁶	15	31
2016.	294	1064	569 ²⁷	15	35

Tablica 1 Pregled rasta zaposlenih u muzejima iz *Registara muzeja, galerija i zbirki u RH, MDC*

²³ Lapaine, D. Pregled stanja kadrova u zagrebačkim muzejima. // *Informatica museologica* 14, 1-2(1983), str. 11-12.

²⁴ Uključujući i 15 muzejskih pedagoga - kustosa

²⁵ Kustosa 568, plus 13 kustosa dokumentarista

²⁶ Kustosa 559, plus 4 kustosa knjižničara, plus 6 kustosa dokumentarista

²⁷ Kustosa 427, plus 8 kustosa knjižničara, plus 12 kustosa dokumentarista, plus 122 muzejska savjetnika

Ako uzmemo podatak da su od 2003.-2005. godine otvorena 23 nova muzeja, od 2005.-2007. njih 30, od 2007.-2011. godine čak 61 novi muzej i od 2011.-2016. godine njih 14 novih, možemo izračunati kako je u prosjeku svake treće godine Hrvatska bogatija za oko 30 novih muzeja. U skladu s tim porastom broja muzeja, raste i broj zaposlenih. Pa tako od 2003. god. do 2016. god. ima oko 250 više ukupno zaposlenih u muzeju. I svi ti podaci su pomalo poražavajući za samu struku muzejskog pedagoga, jer on još uvijek svoje mjesto kao obavezno nije pronašao, te je broj od 35 muzejskih pedagoga u 294 muzeja poražavajući za zvanje.

Primjećuje se kako je postotak povećanja broja zaposlenih u muzeju znatno manji 2015. godine (u odnosu na 2012. god.) nego li je to bilo 2006. god. (u odnosu na 2003. god.), ali je svakako proporcionalan povećanju posjetitelja u muzejima. Što je uzrokovalo nagli rast od 32% više posjetitelja stalnog postava 2006. godine (u odnosu na 2003. godinu)? A što je uzrokovalo da taj postotak padne na 6% nekoliko godina kasnije (2015. odnosu na 2012. godinu)?

Godina	Broj muzeja i muzejskih zbirki/Otvorene za javnost	Posjetitelji stalnog postava ²⁸	Zaposleni u muzeju ²⁹
2003.			
2006.	164/155	32%	18.1%
2009.	175/164	30,9%	11,6%
2012.	181/170	nije se bitno mijenjao	5%
2015.	222/210	6%	6%

Tablica 2 Povećanje posjetitelja stalnog postava i povećanje zaposlenih u muzeju u periodu od 10-ak godina dobivenih sa stranica Državnog zavoda za statistiku RH

U Republici Hrvatskoj za zapošljavanje na mjesto muzejskog pedagoga potrebno je položiti stručni ispit nakon godinu dana pripravničkog staža ili stručnog osposobljavanja na mjestu muzejskog pedagoga. Prethodno potrebno obrazovanje je završen diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili specijalistički diplomski

²⁸ Postotak povećanja broja od prethodne godine

²⁹ Postotak povećanja broja od prethodne godine

stručni studij ili visoka stručna sprema sukladno propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*.

Među svim navedenim studijima ne postoji ni jedan koji omogućuje izravno stručno obrazovanje za muzejskog pedagoga. Nakon završetka ili u toku studiranja moguće je položiti pedagoške komponente za zvanje muzejskog pedagoga. U Zagrebu je pedagoške komponente moguće položiti na Filozofskom fakultetu u Centru za obrazovanje nastavnika u programu dopunske izobrazbe.

Stručni ispit za muzejsko zvanje muzejskog pedagoga sastoji se od pismenoga i usmenog dijela. Pismeni dio ispita ima pismeni rad čija je tematika vezana za zadaće i poslove što ih pristupnik obavlja na svome radnome mjestu.

Usmeni dio ispita sastoji se od slijedećih predmeta³⁰:

- Osnove državnog i pravnog poretka Republike Hrvatske,
- Zakonodavstvo Republike Hrvatske u području muzejske djelatnosti i zaštite i očuvanja kulturnih dobara,
- Osnove muzejske pedagogije,
- Muzeologija,
- Muzeografija i
- Osnove muzejske dokumentacije.

Prema *Pravilniku o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u muzejskoj struci* (NN 97/10)³¹ za slijedeća zvanja potrebno je:

- muzejski pedagog

završen diplomski sveučilišni studij ili integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij ili specijalistički diplomski stručni studij ili visoka stručna sprema sukladno propisima, te položen stručni ispit za muzejskog pedagoga,

- viši muzejski pedagog

pet godina radnog staža u zvanju i na poslovima muzejskog pedagoga, najmanje 3 objavljena stručna ili znanstvena rada iz područja muzejske pedagogije najmanje 3 autorski izvedena i tri i objavljena pedagoško-edukativna programa,

³⁰ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9782> (20.01.2018.)

³¹ Narodne novine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_08_97_2727.html (20.01.2018.)

- muzejski pedagog savjetnik

deset godina radnog staža u zvanju i na poslovima višeg muzejskog pedagoga, najmanje 4 objavljena stručna ili znanstvena rada iz područja muzejske pedagogije, najmanje 10 autorski izvedenih i objavljenih pedagoško-edukativnih programa, objavljen pedagoški vodič kroz stalni postav, zbirke ili veće izložbene programe.

2.5. Edukativna uloga i odgovornost muzeja

„Reci mi i zaboravit ću.

Pokaži mi i možda ću zapamtiti.

Uključi me i razumjeti ću.“

Konfucije (5.st.pr.n.e.)

U svom edukativnom radu, muzej može ponuditi suradnju kroz cijelu godinu školama, suradnju sveučilišnim zajednicama, idejne tematske projekte za razne dobne skupine, istraživačke projekte u manjim skupinama za učenike, didaktičke izložbe, programe cjeloživotnog obrazovanja za 50+, predavanja za stručnjake, vodstva za građanstvo i slično. To su samo neke od mogućnosti koje se još dodatno mogu granati. Ali kako je u ovom radu u najvećoj mjeri riječ o posjetiteljima mlađe generacije (školski uzrast), tekst u nastavku je definiran sukladno tome.

Jedna od najstarijih zabilježenih ideja suradnje muzeja i škola seže još u 1929. godinu kada na konferenciji muzealaca u SAD-u Jean Capart naglašava kako se muzeji ne smiju služiti samo naučno-istraživačkom djelatnošću, te predlaže nastavne lekcije koje bi bile obrađene prvo u školama, a zatim u muzejima. U to vrijeme *Kraljevski muzej za umjetnost i historiju* u Bruxellesu osposobljava muzejske stručnjake za nastavno-odgojni rad, koji su uz umjetnost, povijest i arheologiju slušali i psihologiju i pedagogiju.³² To nam govori o vrlo ranom

³² Žnidar, V. Zadaci i oblici suradnje muzeja i škola. // Muzeologija 15(1972), str. 1-135.

uočavanju važnosti interdisciplinarnog usavršavanja djelatnika, koje je nakon skoro sto godina postalo obvezno za stručni rad muzejskog pedagoga.³³

Suradnjom s drugim ustanovama čiji se rad i sadržaj može uklopiti u okvire školskih kurikuluma, obrazovanje učenika se upotpunjuje i podiže se kvaliteta pedagoških procesa. Proces suradnje može biti putem izvanškolskih aktivnosti za koje su zaduženi individualno učitelji/nastavnici/profesori, organizirano na razini suradnje cijele jedne škole i jednog muzeja iz jednog ili više nastavnih predmeta, zatim na višoj razini koja kod nas još nije ostvarena, a to je školski kurikulum koji bi obvezao učitelje/profesore/nastavnike na cjelogodišnju suradnju s AKM zajednicom, kao riznicom praktično-vizualnih znanja.

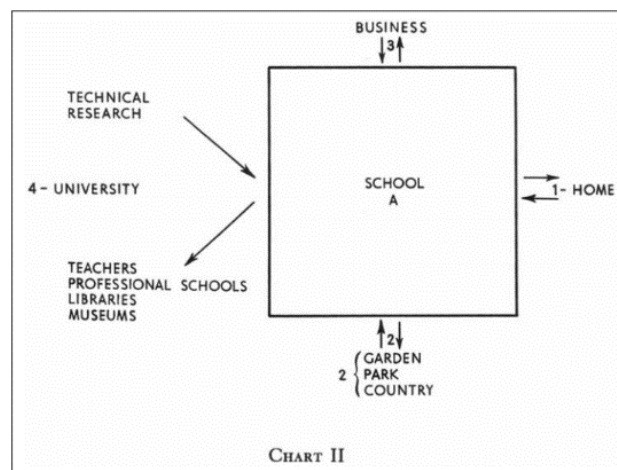
Kako bi suradnja bila uspješna muzeji bi trebali za obvezu imati redovnu izradu godišnjih planova vodstava, radionica i igraonica namijenjenih nadopuni određenih predmetnih jedinica u školskom gradivu. Također bi predmetni nastavnici trebali izvijestiti muzej koje će nastavne jedinice obrađivati, za koju dobnu skupinu (razred) i u dogovoru s muzejskim pedagogom napraviti plan za cijelu školsku godinu.

Tako bi npr. Hrvatski povijesni muzej mogao imati u edukativnoj ponudi knjižicu mogućih oblika učenja tematski obrađenih dijelova školskog sata povijesti za sve razrede osnovne i srednje škole. Mogao bi propisati kojim danima koji razredi i koje teme mogu iskusiti kroz igraonice i vodstva. Knjižice redovito slati svim školama i na odaziv raditi planove i programe daljnje suradnje.

Muzej bi uživao satisfakciju povećanja posjetitelja mlađe životne dobi, koje bi ujedno oblikovao u kulturnjake i njegove konzumente i nakon školovanja, jer bi u oblikovnim godinama stekli dojam muzeja kao mjesta zabave, a ne „prašnjavog dosadnjakovića“. Povećanje posjetitelja znači i veći obim posla, što bi uzrokovalo zapošljavanje novih mladih stručnjaka, širenje grana volontera željnih iskustava i tko zna kakvih sve projekata i suradnji. Povećani broj posjetitelja također znači i veći fond od prodaje ulaznica.

³³ Svoj prvi muzejski zakon Republika Hrvatska je dobila 1960. godine u okviru FNRJ. Taj zakon izmijenjen je i dopunjen 1965. godine. Zakon o muzejskoj djelatnosti iz 1977. godine donesen je u vrijeme bitno drugačijeg političkog i gospodarskog ustroja u Hrvatskoj. Svrha mu je bila implementacija modela samoupravljanja u muzeje. To je dovelo do djelomične socijalizacije muzejskog sektora, koja nije bazirana na profesionalnim osnovama, što je rezultiralo anarhičnim stanjem. Donošenjem novog Zakona o muzejima 1998. godine u Hrvatsko je uspostavljen jedinstven zakonodavni sustav u području muzejske djelatnosti, a prethodni je zakon stavljen izvan snage. Izvor: Meštrović, I. Upravnopravno uređenje muzejske djelatnosti. // *Ethnologica Dalmatica* 12, 1(2003), str. 133-155. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/107933> (17.12.2017.) Opaska: u Zakonu iz 1998. godine je uvedena obveza polaganja stručnih ispita za zvanje muzejskog pedagoga.

Sa gledišta škole, učitelja/nastavnika/profesora i učenika u cijelom procesu obrazovanja i odgoja u nastavnim planovima i programima ostaju zakinuti za većinu sadržaja kulturne baštine. Njihovo usvajanje teoretskog gradiva zavisi u većem dijelu od njih samih, motiviranosti i okolnosti u kojima se nalaze, koliko će uistinu sjesti, uzeti knjigu u ruke i naučiti, ali zato praktični dio znanja, ako bi bio obvezni u sklopu školskih programa, ne bi propustili i još važnije, u njemu bi uživali. Dokazano je da doživljavanjem, taktilnošću i kooperacijom s vršnjacima se razvija i emocionalna inteligencija kao važan faktor u kontekstu stvaranja, ponašanja i doživljavanja. Koliko je učenje u simbiozi sa cjelokupnim životom pokazuje nam i Slika 1.

Slika 1 Konceptija jedinstva škole i života John Deweyja (Dewey, J. *The school and society*, 1915.)³⁴

Muzeji su mjesta koja učenicima daju slobodu izražavanja na svojstven način i potenciraju razvoj vještina od onih kognitivnih, preko komunikacijskih sve do socijalnih, omogućavaju im praktičnost, kreativnost, vještinu pismenosti i druge specijalne vještine. Učenici su slobodni angažirati se fizički i umno prema novim idejama i/ili interpretiranju postojećih.

U intervjuu učenika, u sklopu projekta *TIM - Ti i muzej* (2013. god.) koji su osmislili studenti *Informacijskih znanosti* pri *Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu* za kolegij *Društveno korisno učenje u informacijskim ustanovama*, nakon odrađenog vodstva i kreativnih radionica (izrade predmeta u stilu bidermajera) po *Muzeju za umjetnost i obrt*, učenici *OŠ Cvjetno naselje* su s oduševljenjem radionice ocijenili sa 10 (na skali od 1-10), dok su za

³⁴ The Internet Archive: <https://archive.org/stream/schoolsociety00dewerich#page/72/mode/2up> (10.12.2017.)

vodstvo dali ocjenu 8. Cilj je bio približiti muzej učenicima osnovnoškolskog uzrasta i saznati o njihovim stavovima o muzejima. Iako projekt zbog privatnih razloga izvoditelja nije zaživio, pokazao se uspješnim i korisnim.³⁵

„Na koji se, dakle, način približiti jedni drugima, bez vidljive prisile? Postoje dvije mogućnosti: prema jednoj bi se muzeji i škole morali unutar školskog programa i obrazovnih procesa komplementarno nadopunjavati, odnosno muzejska bi djelatnost trebala da bude ukomponirana u školske programe, i obrnuto – za pojedine bi predmete bilo nužno stvoriti mjesto u programima rada određenih muzeja.“³⁶

Kako su upravo prezentiranje i interpretiranje predmeta u muzejima dvije najvažnije funkcije u suvremenom svijetu govori nam *Izjava o pravilima struke* (profesionalnim standardima) *muzejskih edukatora*, koja obuhvaća *Museum Ethics* (1978) i *States/Code of Profesional Ethics* (1987), nastala kolektivnim trudom muzejskih stručnjaka iz SAD-a.³⁷ Prema Izjavi, usluge za širu publiku i kreiranje odgovornog interpretativnog programa su važne funkcije. Navode kako bi muzeji, kojima se dobro upravlja, trebali imati pisanu politiku o svojoj edukativnoj svrsi, identificiranju publike i razrađene planove za edukativne programe. Navedenome je potrebno dodati i važnost transparentnosti edukativne strategije muzeja prema široj javnosti.

Nadalje, kako bi posjetiteljima prezentirali zanimljivu kulturnu baštinu Mila Škarić navodi kako je potrebno usavršiti sljedeća konstruktivna muzejsko-pedagoška djelovanja i metode:³⁸

- 1. Komunikacija** s različitim ciljanim skupinama, raznovrsnost i primjerenost ciljanim skupinama, pragmatičnost metoda
- 2. Interpretacija** baštine kao suradnja muzejskog pedagoga i kustosa
- 3. Interakcija** kao direktna suradnja i poticanje osobnih razmišljanja, ideja o kreativnošću jednog posjetitelja

³⁵ Više o projektu na: <https://sites.google.com/site/projektmtiimuzej> (10.12.2017.). S istim projektom studenti sudjeluju na konferenciji u Dubrovniku 2013. god., rezultat je objavljen rad: Mikelić Preradović, N., Miličić, D., Đuričić, P. TiM: Ti i Muzej (Team: You and Museum) // Recent Advances in Information Science European Computing Conference 7 (2013), Dubrovnik, str. 216-221.

³⁶ Škiljan, M. Muzeji i škole – komplementarne djelatnosti. // Odgojna i obrazovna djelatnost muzeja / Educational activity of museums. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 1980., str. 32.

³⁷ Williams, P. Professional Standards for Museum Educators. // The Journal of Museum Education, Vol. 14, No. 3, Common Agendas (1989), str. 11-13.

³⁸ Škarić, M. Muzejska pedagogija u službi raznovrsnih inteligencija. // Hrvatsko muzejsko društvo / uredili: Danko Dujmović, Lorka Lončar Uvodić i Mirjana Margetić, Zagreb 2017., str. 23. Preuzeto sa: <file:///E:/Zbornik-8.-skupa.pdf> (20.12.2017.)

4. Posredovanjem znanja muzejskog pedagoga, predmeta i osobe, prošlog i sadašnjeg u pripremi za buduće

5. Prilagođavanje različitim ciljanim skupinama, kao i onima s posebnim potrebama

6. Senzibilizacijom kojom se utječe na emocije, duh i socijalni intelekt

7. Edukacija koja se dešava na nekoliko razina: 1. muzejski pedagog educira sebe sa svakim novim iskustvom, 2. educira posjetitelje

8. Osposobljavanje posjetitelja za gledanje, promatranje i opažanje detalja na eksponatu može imati dalekosežan utjecaj

9. Oblikovanje čovjeka u njegovoj emocionalnoj, duhovnoj i socijalnoj inteligenciji

O stanju u hrvatskim muzejima Radić će reći: „*Kako se edukacija i programi vezani uz nju rijetko iskazuju u godišnjim programima muzeja, u svezi s time nisu ni posebno niti adekvatno financirani.*“³⁹ Od ove izjave je prošlo oko 20-ak godina, a koliko se situacija primijenila bit će riječi u drugom dijelu ovoga rada.

Dok potvrđujemo riječi gospodina Stuik-a koji kaže kako se muzeji više ne mogu izolirati, već moraju surađivati sa ustanovama, nestručnjacima, muškarcima, ženama i djecom sve u svrhu učenja, kako bi se stekao uvid u složeni svijet i djelovalo u skladu s njim⁴⁰, muzejska je pedagogija zakoračila u 21. stoljeće, jačajući svoj položaj u svakodnevnoj muzejskoj praksi, iako se još nije izborila za ravnopravnost u stručnim poimanjima svojih djelatnika, na pravom je putu ka tome, jer će uskoro upravo ona postati jedan od temeljnih zadataka muzeja u suvremenom društvu.

³⁹ Radić, D. Edukacija u Muzeju grada Trogira // *Informatica museologica* 28, 1-4(1997), str. 60-63.

⁴⁰ Izvorno na engleskom: *Is that all museums are for? and Isn't there more to museums? (...) We cannot isolate ourselves any longer. (...) we, as institutions where most of the people who use us and visit us are everyday, non-specialist men and woman and children, should co-operate with other institutions of learning so as to enable students of all ages to gain an insight into a complex world and by gaining this, act accordingly.* Izvor: Stuik, H. Networks: Community and Museum / The Museum and the World of Work / Museum and Community // *ICOM Education* No. 11(1984), str. 21. Preuzeto sa: <http://network.icom.museum/ceca/publications/icom-education/> (09.12.2017.)

3. PEDAGOŠKE AKTIVNOSTI ZAGREBAČKIH MUZEJA

ISTRAŽIVANJE

3.1. Izvori i metode prikupljanja podataka

Kako bi se došlo do ostvarenih ciljeva prikupljeni su podaci iz primarnih i sekundarnih izvora i korištenjem domaće i strane literature.

Iz primarnih izvora nastala je analiza 6 muzeja grada Zagreba, 5 specijaliziranih i 1 opći, izabranih nasumice, bez nekog određenog pravila/reda. Primarni podaci su prikupljeni metodom analize godišnjih *Izvešća zagrebačkih muzeja* i podataka dostupnih na internetskim stranicama muzeja pojedinačno.

Na temelj u rezultata istraživanja dobiven je uvid u praksu zagrebačkih muzeja i edukativnih aktivnosti koje oni provode. Sve s ciljem uviđanja slabih točaka i kreiranja preporuka za poslovanje muzeja u Gradu Zagrebu, ali i Republici Hrvatskoj.

U narednom poglavlju obrađeni su podaci istraživanja na uzorku od 6 zagrebačkih muzeja odabranih temeljem *Izvešća zagrebačkih muzeja* (na stranicama Muzejsko dokumentacijskog centra). Analizom dvanaeste stavke *Izvešća* pod nazivom *Edukativna djelatnost*, dobiveni su podaci o vrstama, načinu provođenja i količini organiziranih pedagoških aktivnosti svakoga ispitanog muzeja pojedinačno u periodu od 5 godina (2012.-2016.), što je rezultiralo i međusobnom usporedbom.

Prvotni planirani broj muzeja (10) se smanjio nakon istraživanja na 6 muzeja, zbog neujednačenih, nestrukturiranih, često nenapisanih i ponekad numerički nečitljivih podataka u *Izvešću* za sljedeće muzeje: Galerija Klovićevi dvori, Hrvatski školski muzej, Hrvatski muzej naive umjetnosti i Hrvatski muzej arhitekture HAZU.

Na primjer, Galerija Klovićevi dvori u *Izvešću* za 2012. god. pod vodstva navodi samo sljedeći tekst: „*Tijekom 2012. g. održavana su stručno-pedagoška vodstva za osnovne i srednje škole po svim izložbama. Vodstva su pripremana ovisno o profilu i dobi posjetitelja: za učenike, studente te za visoka strana i domaća izaslanstva.*“

Hrvatski školski muzej u 2016. god. je održao 145 muzejskih radionica u kojima je sudjelovalo ukupno 5661 sudionika (posjetitelja), ali su podaci za ostale godine ne strukturirani, ne postoje ili nečitljivi (npr. za radionice u 2015. godini stoji samo sljedeći podatak: „*Više grupa*

učenika osnovnih i srednjih škola sudjelovalo je u radionicama o olimpirizmu povodom olimpijskog dana 23. lipnja.“), te je stoga izostavljen iz daljnje analize.

Hrvatski muzej naivne umjetnosti je izostavljen iz daljnje analize i usporedbe jer se dobiveni podaci za vodstva (125 vodstava za 2016., 157 za 2015., 151 za 2014., 137 za 2013. i 119 za 2012.) 70% odnose na američke posjetitelje iz programa *Grand Circle*. Dok je 90% radionica i igraonica (18 za 2016., 26 za 2015., 19 za 2014., 22 za 2013. i 18 za 2012.) u sklopu edukativne akcije za Međunarodni dan muzeja ili neke druge akcije muzejskih pedagoga, a ne u sklopu redovne pedagoške djelatnosti muzeja.

Hrvatski muzej arhitekture HAZU nije uvršten u daljnju analizu zbog nemogućnosti dobivanja potrebnih numeričkih podataka za navedene godine.

Muzeji koji su nakon istraživanja uvršteni u primjere edukativne prakse su: Arheološki muzej, Etnografski muzej, Hrvatski prirodoslovni muzej, Muzej grada Zagreba, Muzej suvremene umjetnosti i Muzej za umjetnost i obrt.

U nastavku slijedi analiza muzeja na dva načina. Prvi je sadržajna obrada *Izvjješća zagrebačkih muzeja (Edukativna djelatnost)* i dostupnih podataka o edukativnim aktivnostima na pojedinim web stranicama muzeja, u svrhu dobivanja uvida u vrste, načine izvođenja, cijenu i mali povijesni pregled nastanka edukativnih aktivnosti i pedagoških odjela u muzejima. Drugi način je numerička analiza obrađenih podataka s ciljem dobivanja uvida u kvantitetu redovnih, osnovnih pedagoških aktivnosti muzeja (vodstva, predavanja i radionice).

Nakon individualne analize, slijedi usporedba pojedinih pedagoških aktivnosti svakoga muzeja u periodu od 5 istraženih godina. Tako su dobivene informacije o tome koji je od muzeja imao najviše organiziranih vodstava, koji radionica i igraonica, a koji predavanja, te koji od muzeja manjka s pedagoškim aktivnosti u usporedbi s drugima i slično.

3.1.1. Arheološki muzej u Zagrebu

Sadržajna obrada

Današnji Arheološki muzej u Zagrebu se razvio iz Narodnog zemaljskog muzeja koji djeluje još od 1836. god., dok 1939. god. Arheološki odjel postaje zasebna ustanova, ali tek 1945. god. počinje djelovati u adaptiranoj palači na današnjoj lokaciji pod nazivom Arheološki muzej.

Svoj posebni Pedagoški odjel otvara tek 1994. god. pod vodstvom Mile Škarić kao muzejske pedagoginje koja odjel vodi sve do 2010. god., kada vodstvo preuzima Zorica Babić, viša muzejska pedagoginja. Svog prepoznatljivog lika Arhimira, kao *edukativnu maskotu*, Odjel je dobio 1995. god., no Arhimira je ubrzo zamijenio Arhimiš.

U tekstu bivšeg kustosa Arheološkog muzeja⁴¹, gospodina Miočevića koji govori o iskustvima Arheološkog muzeja u Zagrebu u suradnjama sa školama i radnim organizacijama dobivamo informaciju kako je muzej već 70-ih godina, bez posebnog odjela za pedagošku djelatnost imao razvijene pedagoške suradnje. Također ističe kako tih godina samu suradnju nije bilo lako postići, jer je odveć zavisila od želje i volje pojedinaca.⁴²

Danas, od redovnih edukativnih djelatnosti Muzej nudi vodstva, radionice, predavanja, proslave rođendana i izložbe. Navedene aktivnosti određenu svotu novčanih sredstava dobivaju u okviru financijskih jednogodišnjih programa od Grada Zagreba ili Ministarstva kulture RH, a ostatak ostvaruju sami. U Tablici 3 imamo prikaz tri vrste pedagoških djelatnosti i prihod koji je Arheološki muzej ostvario njihovim održavanjem 2015. god.

	Pedagoška aktivnost	Zarada
2015⁴³	Stručna vodstva	23.160,00 kn
	Radionice	6.065,00 kn
	Rođendani	31.790,00 kn

Tablica 3 Pregled prihoda Arheološkog muzeja po vrstama pedagoških aktivnosti

Vodstva su organizirana za sve dobne skupine i prilagođena uzrastu i interesu. Grupna vodstva su ograničena na 25 osoba. Stručna vodstva traju jedan sat i obuhvaćaju vođenje po

⁴¹ Nakon položena stručnog ispita 1973. zapošljava se u Arheološkome muzeju u Zagrebu kao kustos, do 1979., zatim postaje viši kustos, da bi 1986. stekao zvanje muzejskog savjetnika. Uz rad u Antičkom odjelu, bio je i voditelj Egipatske zbirke. Od 1984. obnaša dužnost ravnatelja Arheološkoga muzeja u Zagrebu. Izvor: MDC, Personalizirani arhiv zaslužnih muzealaca.

⁴² Rendić-Miočević, A. O nekim iskustvima Arheološkog muzeja u Zagrebu u vezi sa suradnjom sa školama i radnim organizacijama // *Informatica museologica* 8, 3-4(1977), str. 30-33.

⁴³ Arheološki muzej u Zagrebu, Financijsko izvješće za 2015. godinu, <http://www.amz.hr/media/164681/financijskoizvjesce2015.pdf> (12.12.2017.)

dvije zbirke po izboru i cijena im je 75 kn ukoliko se održavaju na hrvatskom jeziku, nešto skuplja ukoliko su na engleskom. U *Izvyješćima zagrebačkih muzeja* vidljivo je kako vodstva obavljaju muzejski pedagog, kustosi i studenti arheologije.

Tematske radionice (13 različitih tema) se održavaju u trajanju od 60 ili 90 min i cijena je 10 kn po učeniku (+ 15 kn ulaznica) koje su namijenjene vrtićima, osnovnim i srednjim školama i polaznicima dnevnih bolnica. Stručna vodstva s radionicom obuhvaćaju stručno vodstvo po jednoj zbirci te radionicu s tematikom vezanom uz zbirku. Muzej također kroz godinu održava i različite radionice za širu javnost/građanstvo. Noviji oblik pedagoških radionica su proslave dječjih rođendana u samom muzeju.

Predavanja unutar muzeja su uglavnom vezana za prateću izložbu i stručnog su karaktera. Neka od njih se odvijaju i izvan muzeja: na fakultetima, institutima, ostalim muzejima i drugdje.

Najranije izložbe sežu u sami početak djelovanja Muzeja kada je zbog nedostatka prostora za stalni postav Muzej priređivao povremene tematske izložbe: 1934.god. izložba rimskog stakla i starog novca, 1935. god. izložba japodskih spomenika itd.⁴⁴ Pedagoški odjel Arheološkog muzeja od svoga osnutka do danas je organizirao oko desetak izložaba edukativno-interaktivnog karaktera: *Arhimir te vodi kroz prošlost*, *Kuća za svagda*, *Lukulova gozba*, *Vozilo prošlosti*, *Iz školskih udžbenika povijesti*, *Aquae Iasae - Varaždinske Toplice*, *Nekad = danas*, *Arheološki susreti u knjižnici* i *Muzej u posjeti* – izložba dječjih radova 2014./2015. Sve edukativne izložbe su financirane od strane Ministarstva kulture RH u godišnjem programu financiranja *Muzejsko-galerijske djelatnosti* i od strane Grada Zagreba putem *Programa javnih potreba u kulturi*.

Od ostalih edukativnih djelatnosti, Muzej od 1998. godine sudjeluje na edukativnoj akciji povodom Međunarodnog dana muzeja koja se održava svake godine, zatim u manifestaciji Noć muzeja (održava se od 2005. god.) i u raznim drugim edukativnim projektima od 1996. godine kao što su: *Što je u muzeju oduševilo profesora Baltazara?*, *Cvijet*, *Put pod noge*, *Od...do, 2000*, *Jačajmo se svakodnevno*, *Kuća*, *U slast*, *Odijelo*, *Portal*, *Zvuk...ton...glas*.

Neki od novijih edukativnih projekata su *Arheološki susreti* i *Muzej u posjeti*.

Projekt *Muzej u posjeti* obuhvaća odlazak muzejskih djelatnika (kustosa i muzejskog pedagoga) u razne zdravstvene ustanove nastojeći ih što više angažirati u muzejska događanja

⁴⁴ Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom. // *Muzeologija* 24(1986), str. 38.

putem interaktivne prezentacije i edukativnih radionica. Aktivnosti su raspoređene tijekom cijele školske godine i traju u jednoj ustanovi 4 dana. Projekt *Arheološki susreti* imao je za cilj popularizaciju arheologije kao izvannastavne aktivnosti u osnovnim i srednjim školama. Program je imao pozitivan odjek među učenicima i nastavnicima, lokalnom zajednicom te upravljačkim strukturama na lokalnoj i regionalnoj razini što je doprinijelo uvrštavanju Arheoloških susreta u kurikulume 8 škola (prve godine pilot projekta).

Osim pedagoških djelatnosti koje se financiraju kao redovne u okviru programa muzeja, postoje i one tzv. izvanredne, a to su razne manifestacije i sudjelovanja. Pa je tako Arheološki muzej u 2016. godini sudjelovao u sljedećima: *Noći muzeja*, projektu Ministarstva kulture *Ruksak (pun) kulture*, Interliberu s radionicama unutar Znanstvenog kvarta, na *21. edukativnoj muzejskoj akciji* povodom Međunarodnog dana muzeja, *Europskoj noći muzeja*, manifestaciji *Proljeće u Andautoniji 2016.*, *Danima europske baštine 2016.* i projektu *#DoveTales* (prezentiranje kulturne baštine kroz nove tehnologije); što je znatno više organizacije nego li 2008. godine kada je sudjelovao u: *Danima Andautonije*, *Noći muzeja* i *Međunarodnom danu muzeja*.⁴⁵

Numerička obrada

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Arheološki muzej	2016	618	14	207
	2015	425	12	226
	2014 ⁴⁶	519	10	180
	2013	533	7	152
	2012	500	9	135
		2595	52	900

Tablica 4 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u Arheološkom muzeju u periodu od 5 godina

⁴⁵ Muzejsko dokumentacijski centar, Izvješće zagrebačkih muzeja za 2008. godinu, Arheološki muzej: <http://www.mdc.hr/files/pdf/Izvjescja/2008/Zg/Arheoloski.pdf> (18.12.2017.)

⁴⁶ Podatci su dobiveni izračunom prosjeka održanih vodstava ostalih godina ($618+425+533+500=2595$, $2595/4=519$; predavanja ($14+12+7+9=42$, $42/4=10,5$) i radionica ($207+226+152+135=720$, $720/4=180$). Navedeno je napravljeno jer se broj vodstava, predavanja i radionica nije drastično mijenjao s godinama, te je pretpostavka kako se ni navedene 2014. za koju nedostaje numeričkih podatka, nije drastično promijenio.

U Arheološkom muzeju je 2016. god. održano ukupno 618 vodstava, od kojih su 273 stručna vodstva po stalnom postavu, 17 posebnih vodstava, 25 po izložbi, 153 stručna vodstva izvan Muzeja i oko 50 besplatnih vodstava koja se održavaju subotom. Od 14 održanih predavanja iste godine većina ih je bila za studente u sklopu nekog kolegija, neka uz izložbu a neka javna. Realizirano je 207 radionica u kojima je sudjelovalo oko 3560 posjetitelja (različite dobne i ciljne skupine: dječji vrtići, osnovne škole, građanstvo, posebno najavljene radionice, radionice izvan muzejske ustanove). Radionice su najčešće održavane kao nastavak vodstava po muzejskim izložbama.

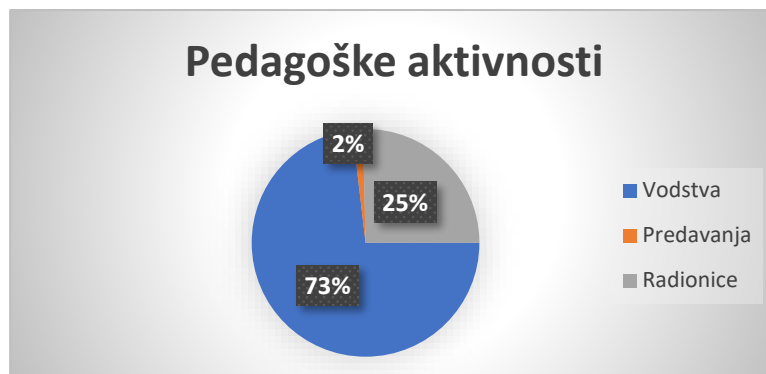
2015. godine u Muzeju je održano ukupno 425 vodstava, od čega je 358 stručnih vodstava u realizaciji muzejske pedagoginje, kustosa i studenata arheologije (predviđenih za školske grupe) i 17 posebnih vodstava za korisnike dnevnih bolnica i oko 50 vodstava organiziranih za građanstvo. Od 12 predavanja pola ih je bilo za studente u sklopu kolegija, a pola javna predavanja. Realizirano je 226 radionica najčešće kao dio vodstva po muzejskim izložbama za različite dobne i ciljne skupine. Organizirana su i dva noćenja u Muzeju i filmske večeri.

Podaci o edukativnoj djelatnosti Muzeja za 2014. godinu nisu objavljena na stranicama MDC-a pod *Izješćima zagrebačkih muzeja*, te su podaci za istu godinu dobiveni izračunom prosjeka ostalih godina za kategoriju vodstva, predavanja i radionica.

2013. godine u Muzeju je održano 533 vođenih tura, od toga 398 stručnih vodstava u realizaciji muzejske pedagoginje (128), kustosa (47) i studenata arheologije (223), 18 posebnih stručnih vodstava za polaznike dnevnih bolnica, vodstva kroz izložbe, stručna vodstva za studente, 11 posebnih vodstava te 75 vodstava po Arheološkom parku Andautonija. Od 7 održanih predavanja za cijelu godinu, njih 5 je bilo namijenjeno za studente, a 2 predavanja za osnovnoškolce. Realizirano je 152 radionice za različite dobne i ciljne skupine (dječji vrtići, osnovne škole, građanstvo, posebno najavljene radionice, radionice izvan muzejske ustanove, radionice kao dio rođendanskih proslava) na kojima je sudjelovalo oko 3350 djece.

Po stalnom postavu i povremenim izložbama u 2012. godini organizirano je ukupno 500 vođenih tura, od čega je 393 stručnih vodstava u realizaciji muzejske pedagoginje (148), kustosa (76) i studenata arheologije (169), 13 posebnih stručnih vodstava za polaznike dnevnih bolnica i 94 vodstva po Arheološkom parku Andautonija.

Arheološki je muzej u posljednjih 5 godina održao oko 2076 vodstava, 42 predavanja i oko 720 kreativnih radionica i igraonica.

Grafikon 1 Pedagoške aktivnosti u Arheološkog muzeja u periodu od 5 godina, prikaz u postotcima

Kako nam pokazuje *Grafikon 1* od ukupnih redovnih pedagoških aktivnosti Muzeja, vodstva su najzastupljeniji oblik kroz zadnjih pet godina, dok su predavanja u znatnoj manjini naspram vodstava i igraonica. Same radionice i igraonice zauzimaju 25% od ukupnih redovnih pedagoških aktivnosti Muzeja, predavanja svega 2%, a vodstva 73%.

3.1.2. Etnografski muzej u Zagrebu

Sadržajna obrada

Etnografska građa današnjeg muzeja se prikupljala u Narodnom muzeju. Na inicijativu Povjereništva za bogoštovlje i nastavu, 1919. godine etnografska građa se spaja sa zbirkom tekstila Salomona Bergera u samostalni Etnografski odjel hrvatskoga Narodnog muzeja – današnji Etnografski muzej. Prvi ravnatelj muzeja je bio upravo Salomon Berger za čijeg se rukovodstva izložbena djelatnost odvijala u dva smjera (domaćem i inozemnom) u svrhu razvoja i predstavljanja kućnih proizvoda namijenjenih prodaji.

Koliko praksa muzeja, njegova politika poslovanja, način prezentiranja građe i sama komunikacija s posjetiteljima zavisi od pojedinaca, u većini slučajeva od onih na rukovodećim položajima (ravnateljima) možemo pratiti kroz povijest djelovanja nekih od muzeja.

O prvim izložbenim djelatnostima muzeja pisala je Bušić:

„U razdoblju između dva svjetska rata Etnografski muzej je (...) sudjelovao u organizaciji nekoliko međunarodnih izložbi: 1925. u Parizu (narodno ruktvorstvo, dekorativna umjetnost) i 1927. također u Parizu (ćilimarstvo). Muzejski predmeti izlagani su na svjetskim izložbama u Barceloni (1929.), Kopenhagenu (1930.) i Saarbrückenu

(1931./1932.) te na velikoj međunarodnoj izložbi u New Yorku (1939.). U isto vrijeme Muzej se aktivno uključivao i u domaća zbivanja – npr. u izložbu kućne industrije u Beogradu 1930. (...) sve na Bergerov poticaj.“⁴⁷ Danas Muzej ima redovno organizirane izložbe edukativnog karaktera u kraćim ili dužim vremenskim trajanjima s različitim temama.

Preuzimanjem radnog mjesta direktora 1925. god. od strane Vladimira Tkalčića dolazi do koncipiranja sakupljačke i izlagačke politike u muzejskom prostoru, te postavljanja temelja daljnjeg stručno-znanstvenog razvoja Muzeja. Tih godina vodeće djelatnosti su sakupljanje, čuvanje i kataloška obrada, ali sve i pod ravnateljstvom Marijane Gušić (ravnateljica od 1946.-1965. god) i njene nasljednice Jelke Raduš Ribarić (ravnateljica od 1965.-1975. god) izložbena djelatnost nije utihnula kao oblik edukacije. 1951. godine Muzej dobiva novi stalni postav pod vodstvom Marijane Gušić i paralelno s postavom *Tumač izložene građa*, kao prvu publikaciju namijenjenu interpretiranju postava u Etnografskom muzeju.⁴⁸

Kako je Muzej 80-ih godina imao zaseban *Didaktičko-propagandni odjel*, a njegova voditeljica Nada Majanović svoj rad organizirala u dvije odvojene djelatnosti (rad na području obrazovanja i kulturnih akcija i rad na području odnosa s javnošću) vidljivo je kako je Muzej bio u napretku od ostalih zagrebačkih muzeja koji svoje posebne odjele za pedagošku djelatnost otvarali 90-ih godina. U sklopu prve djelatnosti, Majanović se povezala sa školskim ustanovama i s ustanovama za odgoj predškolske djece te organizirala metodičke jedinice u Muzeju i izvan njega, aktivno i kreativno radila s učenicima i održala mnoga predavanja i seminare. Za vrijeme rada kao muzejski pedagog uvela je i tematske izložbe u samim školama kako bi se bolje približila tradicijska materijalna kultura učenicima koji su udaljeniji od samog muzeja u centru, te kombinirane izložbe u kojima se, osim muzejskih predmeta, izlažu i predmeti koje su učenici na inicijativu nastavnika sami sakupili.

Danas u Muzeju edukativnu djelatnost obavlja Željka Jelavić, viša kustosica i muzejska pedagoginja.

Na svojoj Internet stranici u samom izborniku, već na drugom mjestu, Muzej ima *Edukaciju* na kojoj se klikom otvara izbor: *Škole, Vrtići, Obiteljski programi, Programi za odrasle* i *Programi izvan muzeja*. Edukativni program za osnovne i srednje škole u ponudi ima stručna vodstva, radionice i predavanja koja su tematski vezana uz stalni postav ili povremenu

⁴⁷ Bušić, K. Salamon Berger i počeci izložbene djelatnosti zagrebačkog Etnografskog muzeja. // Etnološka istraživanja 14(2009), str. 286. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/44201> (01.11.2017.)

⁴⁸ Duić, N. Kronika, Etnografski muzej u Zagrebu 1919—1973. (U povodu otvaranja obnovljenog Muzeja). // Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku 10, 1(1974), str. 529. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/40408> (01.11.2017.)

izložbu. Programi se mogu uklopiti u osnovnoškolski kurikulum nekoliko nastavnih predmeta. Kao sredstvo za lakše snalaženje nastavnika u ponudi je online vodič kroz stalni postav u izradi Željke Jelavić iz 2010. god.

Numerička obrada

Iz *Izvješća zagrebačkih muzeja analizom Edukativne djelatnosti* Etnografskog muzeja dobiveni su podaci u Tablici 5 koji su prikaz petogodišnjeg djelovanja Muzeja u brojkama.

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Etnografski muzej	2016	93	13	218
	2015	52	13	88
	2014	94	4	65
	2013	175	26	147
	2012	41	3	67
			455	59

Tablica 5 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u Etnografskom muzeju u periodu od 5 godina

Etnografski muzej u Zagrebu je 2016. godine održao 93 vodstva kroz stalni postav i izložbe, od čega je 19 vodstva za građanstvo, 46 vodstva za škole, 16 vodstva za studente i 12 specijalnih vodstava. Iste godine je održano 13 tematskih predavanja u zgradi Muzeja i ukupno 218 radionica i igraonica, od kojih su 92 u suradnji s vanjskim suradnicima, 120 radionica održanih od strane tima muzejske edukacije, 6 dvodnevni radionica restauratora i preparatora i 5 programa u bolnici.

Za 2015. godinu u Izvješću je dostupan jedino podatak kako su odražena 52 vodstva, bez daljnjih specifikacija istoga. Održano je 13 predavanja za opću publiku i studente koja su održali razni gostujući predavači i ukupno 56 radionica za djecu predškolskog uzrasta i učenike (5 radionica za studente, 7 obiteljskih radionica, 15 radionica za odrasle i 5 radionica izvan Muzeja).

2014. godine Muzej je organizirao 94 vođene ture, 4 predavanja i 65 edukativno-zabavnih radionica i igraonica.

U 2013. godini stručnjaci Muzeja održali su 175 stručnih vodstava za organizirane grupe (predškolske dobi, učenika osnovnih i srednjih škola, studenata, novinara, turista, stranih diplomata, stručnjaka i posjetitelja, te osoba s posebnim potrebama) kroz stalni postav i izložbe. 16 vodstava održano je na stranim jezicima. Od 26 predavanja većina njih je organizirana kao tematska predavanja uz izložbe, a neka od njih i posebno za studente.

2012. godine Muzej je organizirao 41 vodstvo, 3 predavanja i 67 radionica i igraonica.

Grafikon 2 Pedagoške aktivnosti Etnografskog muzeja u periodu od 5 godina, prikaz u postocima

Etnografski je muzej u zadnjih 5 godina održao oko 455 vodstava, 59 predavanja i 585 radionica i igraonica.

Iz Tablice 5 i Grafikona 2 je vidljivo kako su vodstva i radionice proporcionalne edukativne djelatnosti unutar zadnjih pet godina. Postotak koji zauzimaju radionice i igraonice u Muzeju od cjelokupnih redovnih pedagoških djelatnosti iznosi čak 42%, vodstva 53%, a predavanja svega 5%.

3.1.3. Hrvatski prirodoslovni muzej

Sadržajna obrada

Hrvatski prirodoslovni muzej u Zagrebu osnovan je 1986. godine, ujedinjavanjem Mineraloško-petrografskog, Geološko-paleontološkog i Zoološkog muzeja.

Geološko-paleontološki odjel Narodnog muzeja (danas odjel Hrvatskog prirodoslovnog muzeja) je imao muzejsku pedagošku službu orijentiranu ka uređivanju postava u svrhe boljeg

razumijevanja za sve vrste posjetitelja, ali nije imao radionicu u kojoj bi se odvijao praktični dio rada s posjetiteljima, već je koristio izložbeni prostor u te svrhe.

*„Rad s učenicima posjetiocima muzeja vodi geolog muzejski pedagog. Kod učestalih posjeta ili istovremenih posjeta više grupa u pedagoškom radu sudjeluju i ostali kustosi geolozi i paleontolozi.“*⁴⁹

Današnja Pedagoška jedinica dio je Službe zajedničkih stručnih poslova Hrvatskog prirodoslovnog muzeja čiji je zadatak promocija građe što širem krugu posjetitelja, osiguravanje različitih nivoa informacija posjetiteljima različite životne dobi i razine znanja, te briga o tome da boravak u Muzeju bude edukativan i zabavan.

Pedagoška jedinica je osnovana 1987. godine po osnutku Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja. U trima nekadašnjim Muzejima, od kojih je formiran današnji Muzej, pedagoški rad obavljali su kustosi, a njihov se rad uglavnom sastojao od kontakata s obrazovnim institucijama i održavanja vodstava.

Sredinom 20. st. organiziraju se cjeloviti projekti za vrtićku djecu, učenike osnovnih i srednjih škola, radi se na suradnji sa centrima za kulturu, domovima za umirovljenike, bolnicama i mnogim drugim institucijama.

Današnja edukativna djelatnost, pod vodstvom Renate Brezinščak i Eduarda Kletečki sastoji se od osmišljavanja i organiziranja kreativnih programa i aktivnosti za posjetitelje i širu javnost kao što su uobičajena vodstva kroz postave i izložbe, predavanja, radionice, igraonice, istraživanja u prirodi, pokretne izložbe za vrtiće, škole i druge ustanove i slično.

Numerička obrada

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Hrvatski prirodoslovni muzej	2016		14	71
	2015		24	46
	2014		15	58
	2013		20	55
	2012		16	41
			89	271

Tablica 6 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u HPM-u u periodu od 5 godina

⁴⁹ Sakač, K. Oblici pedagoškog rada u Geološko-paleontološkom muzeju u Zagrebu. // Muzeologija 17(1975), str. 150.

U *Izvyješću* je vidljivo kako Muzej organizira redovita stručna vodstva kroz stalni postav i tematske izložbe za različite dobne skupine (građanstvo, škole i td.), ali nije bilo moguće, ni za jednu od godina, iščitati točne numeričke podatke o održanim vodstvima, te je Muzej izostavljen iz usporedne analize vodstava.

U 2016. godini Muzej je organizirao 14 predavanja vezanih za tematiku rada samoga Muzeja (npr. Nova vrsta hominina iz Južne Afrike, Određivanje morfologije kristala i sl.), te je održana 71 radionica i igraonica (Puževi i školjkaši, Zločin u kokošinjcu, Noćne ptice i krijesnice itd.).

Prethodne godine, 2015. održano je 10 predavanja više u odnosu na 2016. godinu, dok je broj radionica i igraonica bio znatno manji. Iste godine, održano je oko 46 radionica za djelu školske uzrasti u sklopu nekih od programa.

2014. godine Muzej je organizirao 15 predavanja, 58 radionica.

2013. godine Muzej je organizirao 20 predavanja, 55 radionica.

2012. godine Muzej je organizirao 16 predavanja, 41 radionicu.

Etnografski je muzej u zadnjih 5 godina održao ukupno oko 89 predavanja i 271 radionicu i igraonicu.

3.1.4. Muzej grada Zagreba

Sadržajna obrada

Muzej grada Zagreba utemeljen je 1907. god. od strane Braće Hrvatskog zmaja.⁵⁰

Svoj stalni postav, u kojem je prvi put sustavno i kronološkim slijedom prikazan razvoj Zagreba prema načelima tadašnje historiografije i muzeološkog razmišljanja, dobio 1949.

⁵⁰ Družbu „Braća Hrvatskoga Zmaja“ su u Zagrebu utemeljili 16. studenoga 1905. godine Emilij pl. Laszowski i dr. Velimir Deželić st. (...) Očuvanje Kamenitih vrata za potomstvo hrvatskoga naroda postignuto je tako što je Meštarski zbor 13. ožujka 1907. godine pismeno predložio Gradskom poglavarstvu da obnovi Kamenita vrata, a u Kuli nad Kamenitim vratima osnuje i uredi nove ustanove: knjižnicu, muzej i arhiv grada Zagreba. Gradsko poglavarstvo je na sjednici 8. svibnja 1907. godine prihvatilo prijedlog, a Skupština grada Zagreba 11. svibnja 1907. donijela zaključak i obavijestila Družbu da joj povjerava i daje na neograničeno korištenje Kulu nad Kamenitim vratima, pa su u lipnju započeli radovi na preuređenju prostorija. Prostor prvog kata je pregrađen po visini pa su dobivena dva kata. Na prvom katu je uređen muzej grada Zagreba, a na drugom knjižnica i arhiv grada Zagreba. Krajem kolovoza radovi su završeni i Družba je predala zagrebačkim građanima 7. prosinca 1907. godine na korištenje novoutemeljene ustanove: Gradsku knjižnicu, Muzej grada Zagreba i Gradski arhiv. Izvor: <http://dbhz.hr> (17.12.2017.)

godine.⁵¹ Korištenjem muzeografskih pomagala (karte, makete, crteži, ilustracije i sl.) htio se ostvariti didaktički pristup postavu kako bi se što jasnije objasnio razvoj Zagreba tadašnjim posjetiteljima. Predmeti su dovedeni u kontekst, objašnjeni povijesnim dokumentima, čak su korišteni i grafikoni za prikaz sociološke strukture stanovništva.

„*Sedamdesetih godina, u razdoblju intenzivne “estetske purifikacije” i modernizma, taj socrealistički narativni postav nije se mogao više održati.*“⁵² te je obnovljen prema novijim historiografskim načelima, izmijenjena je muzeografska koncepcija i moderniziran je novim predmetima.

Taj postav je trajao sve do 90-ih godina kada se formirala ideja o novom postavu, koji je za cilj imao pokazati objektivniju sliku grada, ujedinjenu kroz znanstvene, pedagoške i estetske principe kako bi muzej mogao biti zanimljivije doživljen. Postav je uređen nakon obnove Muzeja grada Zagreba na današnjoj lokaciji, kada je muzej dobivši više prostora za svoju djelatnost, mjesto u posebnoj obnovljenoj samostanskoj ćeliji, dodijelio i muzejskom pedagogu zajedno sa službom vodstva muzeja.⁵³

Otvaranjem *Pedagoško-andragoškog odjela* počinje redovno edukativno djelovanje Muzeja. Sadašnja voditeljica Vesna Leiner, muzejska savjetnica pedagoginja i Marija Sabolić, muzejska pedagoginja, nastoje stvoriti prijateljsko okruženje u muzeje, podići kvalitetu izvanškolske nastave, podići znanje o izvornoj muzejskoj građi i očuvati kulturno naslijeđe kao dio identiteta zajednice.

Odjel je od 1998. godine do danas organizirao oko šezdesetak izložbi zabavno-edukativnog karaktera. Sudjeluje u manifestaciji Međunarodnog dana muzeja, organizira akcije (npr. Maska koja se održava u vrijeme fašnika), projekte (Fotografija i mladi) i programe za osobe s posebnim potrebama (Dan otvorenih vrata, Dijalog kroz dodir).

Prvi je muzej u Zagrebu koji je izdao vodič po stalnom postavu za slabovidne, slijepce i gluhe osobe.

Muzej grada Zagreba danas nudi različite edukativne programe. Na internetskoj stranici pod *Projekti i edukacija* možemo pronaći: muzejske kreativne radionice, muzejsku učionicu,

⁵¹ Autor ovog postava bio je dugogodišnji direktor Muzeja dr. Franjo Buntak sa suradnicom, tada kustosicom Muzeja dr. Leljom Dobronić; likovno je postav osmislio akademski slikar Mijo Bišćan.

⁵² Premerl, N. Od ideje do projekta novog stalnog postava Muzeja grada Zagreba. // *Informatica museologica* 25, 1-4(1994), str. 15.

⁵³ Kuzmić, Z. Obnova Muzeja grada Zagreba. // *Informatica museologica* 21, 1-2(1990), str. 21.

vodstvo po stalnom postavu, povremenim izložbama i zbirkama, dijalog kroz dodir, dan otvorenih vrata za invalidne osobe i dijalog za demokraciju.

Kreativne radionice koje organizira namijenjene su učenicima od 1. do 6. razreda osnovne škole i cilj im je upoznati učenike s najstarijom prošlošću grada uz razvijanje likovnih sposobnosti i kreativnosti. Muzej također organizira i drugačije tematske radionice u dogovoru s nastavnikom.

Muzejska učionica prema posebno osmišljenim programima nudi obradu pojedinih nastavnih predmeta u samom muzeju koncipirajući tematska stručna vodstva, pružajući idealan primjer kako bi svi muzeji trebali funkcionirati po pitanju programa suradnje sa školama. Oblikujući programe, radne listove, prezentacije i online dostupne sadržaje, učenicima i nastavnicima za uporabu u nastavnom planu, Muzej dobiva stalne male suradnike.

Vodstva u muzeju se izvode metodički: kao zorna nastava gdje se učenici upoznaju sa sadržajem i interaktivno kroz dijalog gdje stručni vodič u razgovoru s učenicima nastoji približiti povijest grada.

Numerička obrada

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Muzej grada Zagreba	2016	405	10	9
	2015	368	9	20
	2014	364 ⁵⁴	10	4
	2013	346	13	8
	2012	339	13	9
			1822	55

Tablica 7 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MGZ-u u periodu od 5 godina

Tijekom 2016. godine, služba vodiča i vodiča čuvara ostvarila je 405 vodstava po stalnom muzejskom postavu, muzejski savjetnik 7 stručnih vodstava, viša muzejska

⁵⁴ Podatak je dobiven izračunom prosjeka održanih vodstava ostalih godina ($405+368+346+339=1459$, $1459/4=364,5$). Navedeno je napravljeno jer se broj vodstava nije drastično mijenjao s godinom, te je pretpostavka kako se ni navedene 2014. za koju nedostaje numeričkog podatka, nije drastično mijenjao.

pedagoginja oko 15 vodstava i ostvareno je oko 83 vodstva kroz zbirke.⁵⁵ Organizirano je ukupno 10 predavanja od kojih je 6 u povodu obilježavanja nekog događaja, tri za studente i jedno predavanje učenicima. Opis radionica se razlikuje od ostalih muzeja, te je kalkulacija za potrebe usporedbe bila prilagođena. Broj radionica se odnosi na tematske radionice, jer je u sklopu svake teme vjerojatno održano više termina istih radionica, ali o navedenom nema podatka u *Izvešću*, te su stoga uzeti numerički podaci tematske radionice kao pojedinačne. U skladu s time, 2016. godine održano je 9 tematskih radionica i igraonica.

2015. godine ostvareno je 368 vodstava grupa u stalnom postavu, od kojih je 122 vodstva odradila kustosica Vesna Vrabec. Organizirano je 9 predavanja i održano oko 20 tematskih radionica i igraonica (*Moj plesni red, Simboli moga grada, Životinje u zoo vrtu* i slično).

Za 2014. godinu u *Izvešću* ne postoji mogućnost određivanja numeričkog podatka o održanim vodstvima, te je uzeta srednja vrijednost (prosjeak) od broja ostalih godina održanih vodstava. Jedino se zna da je kustosica Vesna Vrabec održala 87 vodstava kroz zbirke. Navedeno je 9 organiziranih predavanja i samo 4 tematske radionice.

2013. godine vodička služba je odradila 346 vođenih obilazaka (za studente, učenike, građanstvo, visoke dužnosnike, osobe s invaliditetom i vodstva uz radionice). U Muzeju je iste godine održano 13 predavanja i 8 tematskih radionica.

2012. godine vodička služba je realizirala 339 vodstava, od kojih je 87 odradila kustosica Vesna Vrabec. Muzej je organizirao 13 predavanja i 9 tematskih radionica.

Muzej Grada Zagreba je u zadnjih 5 godina održao oko 1822 vodstava, 55 predavanja i 50 tematskih radionica (jedna tematska radionica je imala više termina održavanja).

3.1.5. Muzej suvremene umjetnosti

Sadržajna obrada

Muzej suvremene umjetnosti, prije preseljenja u novu zgradu 2009. godine, sve svoje dužnosti obnaša u Galeriji suvremene umjetnosti (osnovane 1956. god.) i Galerijama grada Zagreba. Većina zagrebačkih, kao i hrvatskih muzeja općenito, smještena je u povijesnim

⁵⁵ Ukupna brojka u Tablici 7 iznosi 405, ali se u stvarnosti može neznatno razlikovati.

zgradama adaptiranim za svrhe muzeja. Sadašnja zgrada MSU-a druga je u povijesti namjenski građena muzejska zgrada.⁵⁶

Pedagoški odjel je, iako u nedostatku specijaliziranog prostora za svoju djelatnost i ograničenih materijalnih uvjeta, djelovao i na staroj lokaciji putem raznih programa.

Desetak godina prije preseljenja Muzej je pokrenuo edukativni međunarodni projekat pod nazivom *Kartografi - geognostičke projekcije za 21. stoljeće*⁵⁷ u čijem su izvođenju sudjelovali kustosi, umjetnici, arhitekti, likovni pedagozi, dizajneri i ostali stručnjaci. Projekt je važno spomenuti jer je nastojao obuhvatiti različite obrazovne slojeve publike i različite starosne skupine. To je, do tada, bio najopsežniji i najzahtjevniji projekt u edukativnoj praksi MSU-a.

Selidbom u novu zgradu, zauzevši prostor ukupne površine 15.000,00 m², edukativna praksa Muzeja dobiva nove konture, novu dimenziju izazova i mogućnosti. Sukladno tome, Pedagoški odjel je morao sustavnije i intenzivnije raditi na programima za lokalnu, ali i širu zajednicu vodeći računa o novoj i raznovrsnijoj publici. Kao osnovne elemente edukativnih djelatnosti Odjel je razvio i vodstava posebno naručenih za grupe posjetitelja, osmislio i redovite programe *U fokusu*, kojima se tematiziraju nova djela u postavu, *Tematske šetnje* (vezane za određene ideje i teme u suvremenoj umjetnosti) i vodstva *Mojim očima* (neformalna vodstva mladih volontera). Za posebne, profesionalne grupe posjetitelja, nastavnike i profesore likovne kulture, studente umjetnosti i povijesti umjetnosti otvorio je *Nulti sat*, program konzultacija i sastanaka. Za buduće mlade profesionalce potaknuo je program pod nazivom *Artists-in-progress*. Za osobe s invaliditetom redovito ostvaruje program nazvan *Pristup (Access)*, u koji se uključuju osobe s tjelesnim invaliditetom te osobe oštećena sluha i vida. Za posjetitelje treće životne dobi uz posebne projekte organizirao je program 60+, kojim nastoji razvijati međugeneracijski dijalog. Zatim, program volontiranja pod nazivom *Volim-Voliš-Volimo MSU*, u koji je uglavnom uključena studentska populacija. Vikendom se održavaju kreativne radionice za djecu školske dobi, a postoje i obiteljske vikend radionice (*Kod kuće je najgore i Hoću van!*).⁵⁸

U *Izvyješćima zagrebačkih muzeja*, MSU pod točkom 11. *Edukativna djelatnost* navodi kako sama vodstva obavljaju pripravnici/e drugih odjela Muzeja, kustosi i kustosice te autori izložaba. Za radionice i igraonice saznajemo kako prate izložbeni program Muzeja, Arhiva

⁵⁶ Prva namjenski građena zgrada je bila zgrada MUO-a, 1888 god., Herman Bollé.

⁵⁷ Ideja Želimira Košćevića.

⁵⁸ Beroš, N. Zaživjeti ili preživjeti. // *Informatica museologica* 41, 1-4(2010), str. 121-126.

Tošo Dabac i Zbirke Richter. Ostale radionice se izvode u sklopu programa, akcija i manifestacija koje su posebno financirane.

Numerička obrada

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Muzej suvremene umjetnosti	2016	304 ⁵⁹	7	113
	2015	269	18	72
	2014	304	47	205
	2013	380	32	266
	2012	264	14	82
			1521	118

Tablica 8 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MSU-u u periodu od 5 godina

Pedagoški odjel MSU-a je tijekom 2016. godine, pod vodstvom muzejske savjetnice Nade Beroš, voditeljice Pedagoškog odjela, realizirao oko dvjestotinjak programa, kreativnih radionica, predavanja, susreta s umjetnicama, Zimski kamp i ostalo. Za numeričku vrijednost vodstava uzet je prosjek ostalih godina, jer su u *Izvyješću* detaljno opisana vodstva, terenske nastave i slično, ali nije bilo moguće dobiti vjerodostojnu brojku. Tako imamo podatak da je odrađeno 177 vodstava za grupe do 30 sudionika, redovna svakodnevna vodstva po stalnom postavu i povremenim izložbama za građanstvo u grupa od 5 do 15 sudionika te razna vodstva u sklopu manifestacija i programa Muzeja. Te da je u suradnji s partnerom MSU-a *Sedmi kontinent*, odjel organizirao stručna vodstva po Zbirkama u pokretu u kojima je sudjelovalo ukupno 4.626 učenika, a u jesenskom ciklusu u programu *Djeca susreću umjetnost* ukupno 6.100 učenika.⁶⁰ 2016. godine je održano i 7 predavanja od kojih je većina vezana uz izložbe.

Tijekom 2015. godine Pedagoški je odjel organizirao 269 stručnih vodstava za grupe posjetitelja (vrtići, osnovne i srednje škole i fakulteti). Održano je 18 predavanja, nešto javnih,

⁵⁹ Podatak za vodstva Muzeja za 2016 i 204 godinu (304) je dobiven izračunom prosjeka održanih vodstava ostalih godina ($269+380+264=913$, $913/3=304,33$). Navedeno je napravljeno jer se broj vodstava nije drastično mijenjao s godinama, te je pretpostavka kako se ni 2016. i 2014. god. nisu drastično mijenjali. Navedeni izračun je također napravljen kako se prilikom usporedbe MSU ne bi nepravredno umanjio rezultat, jer se zna da su vodstva održavana.

⁶⁰ Navedene podatke o broju polaznika nije moguće uklopiti u istraživanje, jer je broj vodstava sveden na vođene ture, a ne na broj učesnika u istima.

nešto u okviru edukativnog programa uz izložbe. Od ukupno 72 kreativne radionice, njih 52 su bile za djecu i mlade – školica uz stalni postav i povremene izložbe.

U 2014. god. Pedagoški je odjel organizirao stručna vodstva u programu *Pristup*, tematske šetnje uz izložbu, specijalna vodstva u stalnom postavu i na povremenim izložbama. Održano je oko 47 predavanja i oko 205 kreativnih radionica (vezanih uz stalni postav i povremene izložbe).

2013. godine pod vodstvom Nade Beroš, Pedagoški je odjel organizirao oko 380 vodstava koje su većinom održali kustosi/kustosice Muzeja. Organizirana su 32 predavanja, uglavnom uz izložbe. Od 266 održanih kreativnih radionica za djecu i mlade, većina je tematski vezana uz izložbe, neke su crtaonice i pričaonice.

U 2012. godini realizirano je 264 vodstava od strane kustosa/kustosica, kustosa-pripravnika te autora izložaba. Stručna i specijalizirana vodstva bila su namijenjena novinarima, muzejskim profesionalcima, muzejskim vodičima, diplomatskim predstavnicima, studentima, vrtićima, osnovnoj i srednjoj školi i umjetnicima. Od 24 održana predavanja njih 122 su u okviru skupa *4. dani fotografije Arhiva Tošo Dabac* u dvorani Gorgona. 2012. godine održano je 82 radionice i igraonice koje su pratile izložbeni program MSU-a, Arhiva Tošo Dabac i Zbirke Richter.

Grafikon 3 Pedagoške aktivnosti MSU-a u periodu od 5 godina, prikaz u postocima

Muzej suvremene umjetnosti je u periodu od 5 godina (2012.-2016.) održao oko 1525 vodstava što je oko 64% ukupne redovne pedagoške djelatnosti Muzeja. Radionica i igraonica, u sklopu redovnih (ne u sklopu programa i manifestacija) aktivnosti, organizirano je 738, što je upola manje nego vodstava. Predavanja je održano svega 5% od ukupne pedagoške djelatnosti.

3.1.6. Muzej za umjetnost i obrt

Sadržajna obrada

Muzej za umjetnost i obrt utemeljen je 1888. god. zahvaljujući koncepciji Izidora Kršnjavog koji je ujedno i sakupljač njegovog prvog fundusa. Prema Kršnjavom Muzej mora „*zanatlijama dati priliku da se zornom obukom naobraze i usavrše u onim osobito strukama u kojih ionako nemaju prilike steći silnog znanja... Takav zavod mora biti centralni zavod u kome se stiču sve životne žice domaćeg obrta, on mora biti obrtu srce i mozak; takav muzej mora biti mjesto agitacije, uprava mora biti živa, djelatna u neposrednom dodiru sa praktičnim životom.*“⁶¹, o čemu svjedoči i sama koncepcija muzeja koja je urađena u tadašnjim informativnim i didaktičkim značenjima.

Gjuro Szabo (ravnatelj od 1919. do 1926. god.) provodi praksu sakupljačkih akcija na terenu i otkupnu politiku sve radi povećanja fundusa što dovodi muzej u tip kulturno-povijesnog i umjetničkog muzeja i smanjivanja prostora komunikacije u svrhu koncepta tezauracije. Svim idućim ravnateljima (Antun Jiroušek, Vladimir Tkalčić, Zdenko Vojnović i Zdenka Munk) je ostala zajednička crta proširivanje prostora prezentacije.

U vrijeme ratnih zbivanja (II Svjetski rat) u Muzeju se i dalje događaju sastanci zaposlenih i diskusije u kojima: „*Ističe se važnost tehnoloških prikaza obrade pojedinih vrsta materijala, rješavaju se dvojbe oko osnovne koncepcije izlaganja predmeta, tj. o tome treba li predmete izlagati kao cjeline pojedinih stilskih epoha ili tako da izlošci budu razvrstani prema vrsti materijala, a ističe se potreba da dvije dvorane Muzeja budu namijenjene organiziranju povremenih izložaba.*“⁶²

Zdenko Vojnović 1945. god. vraća se u MUO, gdje priprema izložbu *Povijest muzeja za umjetnost i obrt* i stalni tematski postav *Zbirke keramike stakla i metala*. Vojnović naglašava važnost prosvjetne uloge Muzeja, što se uzima u obzir prilikom postavljanja postava i izložbi. Nastojeći osvježiti ideju "živog muzeja" održao je niz predavanja iz muzejske pedagogije, organizirao razne stručne skupove i književne večeri. U to se doba u suterenu muzejske zgrade uređuje suvremena predavaonica za projekcije filmova i održavanje predavanja uz dijapozitive. Otvara se i muzejska dječja likovna radionica pod vodstvom Ede Kovačić. Nešto kasnije na novoootvoreno mjesto muzejske povjesničarke dolazi Miroslava Despot, koja će nekoliko

⁶¹ Maleković, V. Suvremena muzeologija i novi postav zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt. // *Informatica museologica* 21, 1-2(1990), str. 15.

⁶² Stančić, S. Zdenko Vojnović: prilog povijesti Muzeja za umjetnost i obrt. // *Informatica museologica* 38, 1-2(2007), str. 98.

godina voditi i sektor muzejske pedagogije. Pod redakcijom Vojnovića je izašao i prvi vodič u Muzeju 1952. godine.⁶³

Nakon uređenja dvorane u prizemlju muzejske zgrade, pedesetih je godina intenzivirana izložbena djelatnost Muzeja (pojedinih tematskih, tehnoloških ili tehničkih cjelina iz fundusa), a šezdesetih i predavačka aktivnost.

Zdenka Munk se u MUO vraća 1954. u ulozi direktorice i na tom je mjestu ostala punih 25 godina. Od 1957. do 1962. organizira i vodi rekonstrukciju i dogradnju zgrade Muzeja, te zajedno sa stručnim timom MUO-a izrađuje koncepciju i plan realizacije novog stalnog postava Muzeja. U obnovljenom prostoru organizira niz novih aktivnosti: velike povremene izložbe, koncerte, radionice, predavanja i modne revije.

1959. god. zaposlen prvi muzejski pedagog s kojim počinje i sustavni pedagoški rad muzeja.⁶⁴

1962. god. novi stalni postav napravljen je primjenom novih tehnika prezentiranja, vodilo se računa o estetskom pristupu, vremenskom slijedu i poštovao se princip ambijentalnosti. Time muzej postaje mjesto doživljaja a ne samo spoznaje, dok se u samim legendama koje prate izložene predmete osjeća postizanje komunikacijske funkcije muzeja.

Vladimir Maleković inicirao je i vodio obnovu MUO-a, bio autor idejne koncepcije novoga stalnog postava koji je svjetlost dana ugledao 1995. godine nakon Domovinskog rata.

Kraj 20. st. i početak 21. st. obilježili su novi oblici poslovanja kao produkt novih potreba posjetitelja. U skladu s tim, kao jedan primjer, za vrijeme Malekovićeva ravnateljstva (1983.–2003.) izrađena je web stranica, uvedeni su info i internet kiosk (aplikacija multimedijских sredstava) i Muzej je prvi koji je u Hrvatskoj primijenio digitalni muzejski vodič, sve to u svrhu marketinga i bolje dostupnosti/vidljivosti.

Danas Muzej od redovnih pedagoških djelatnosti u ponudi ima: vodstva po stalnom postavu i povremenim izložbama, specijalizirana vodstva, predavanja, kreativne radionice uz stalni postav namijenjene organiziranim grupama i kreativne radionice uz povremene izložbe. Od ostalih edukativnih djelatnosti postoje posebni programi namijenjeni organiziranim grupama, posebni programi za građanstvo i aktivnosti izvan Muzeja. Muzej sudjeluje i u

⁶³ Bach, I. Prof. Zdenko Vojnović. // Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih naučnih radnika NRH.- 3, 4 (1954), str. 98-99.

⁶⁴ Muzej za umjetnost i obrt, Pedagoški odjel, <https://www.muo.hr/pedagoski-odjel-2> (28.12.2017.)

Festivalu znanosti, u manifestaciji Paško kulturno ljeto, muzejskim edukativnim akcijama HMD-a i ostalim manifestacijama.

Numerička obrada

Muzej	Godina	Vodstva	Predavanja	Radionice
Muzej za umjetnost i obrt	2016	396	11	121
	2015	521	12	120
	2014	463	8	123
	2013	422	23	182
	2012	469	25	245
			2271	79

Tablica 9 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MUO-u u periodu od 5 godina

Od svih istraženih muzeja, Muzej za umjetnost i obrt ima najprecizniji numerički iskaz i podjelu edukativnih djelatnosti. Podjela je napravljena prema vodstvima po stalnom postavu i vodstvima po povremenim izložbama. Vodstava po stalnom postavu prikazana su prema vrsti grupa (vrtići, osnovne, srednje škole, fakulteti, ustanove za osobe s invaliditetom, treća životna dob, građanstvo i ostali), broju grupa i broju polaznika grupa. Tako za 2016. godinu imamo ukupno 2910 polaznika vodstava po stalnom postavu i 5789 polaznika vodstava po povremenim izložbama. Sve ukupno je održano 396 organiziranih vođenih tura. Iste godine je održano 11 predavanja za javnost i/ili za studente. Za radionice je slična situacija kao i za vodstva. Podjela je napravljena prema kreativnim radionicama uz stalni postav i prema kreativnim radionicama uz povremene izložbe. 2016. godine je održana 121 radionica sa 2947 polaznika.

2015. godine Muzej je organizirao ukupno 521 vodstvo, od čega je 118 specijalnih vodstava sa 2722 polaznika i 403 specijalna vodstva po povremenim izložbama sa 10779 polaznika. Održano je 12 predavanja. Kreativnih radionica uz stalni postav namijenjenih organiziranim grupama (vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti, ustanove s osobama s invaliditetom, treća dob, građanstvo i ostali) održano je 46, dok je kreativnih radionica uz povremene izložbe održano 74.

2014. godine održana su 463 vodstva, od kojih je 119 specijalnih vodstava po stalnom postavu, a 344 specijalnih vodstava po povremenim izložbama. Održano je svega 8 predavanja. Od kreativnih radionica održana je 31 radionica uz stalni postav s 843 polaznika, a 92 uz povremene izložbe s 1581 polaznikom.

2013. godine održane su 422 vođene ture po stalnom postavu i povremenim izložbama namijenjene organiziranim grupama polaznika (njih 7695). Od 25 održanih predavanja, većina ih je u okviru *Susreta u muzeju*. Kreativnih radionica uz stalni postav i povremene izložbe namijenjenih organiziranim grupama i građanstvu održano je 182 sa ukupno 3190 polaznika.

Za 2012. godinu *Izješće* edukativnih djelatnosti Muzeja se malo razlikuje od ostalih godina. Tako je naveden broj od 469 održanih specijalnih vodstava po stalom postavu i povremenim izložbama, ali ne i broj ostalih opisanih vodstava (npr. Posebno vodstvo po MUO za francuske novinare). Isto i u opisima radionica gdje su sve održane kreativne radionice spojene u jedan obračun (i one uz stalni postav i one uz povremene izložbe). Godine 2012. održano je 245 kreativnih radionica sa 6015 posjetitelja.

Grafikon 4 Pedagoške aktivnosti MUO-a u periodu od 5 godina, prikaz u postocima

Muzej za umjetnosti i obrt je u periodu od 5 godina (2012.-2016.) ostvario broj vodstava u iznosu od 2271, što je 72% ukupne redovne pedagoške djelatnosti Muzeja. Organizirao je i održao 79 predavanja, koja su kao i kod većine ispitanih muzej, u manjini u odnosu na tri stavke pedagoških aktivnosti, i iznose svega 3%. Muzej je održao 791 kreativnu radionicu, što iznosi 25% ukupne redovne pedagoške djelatnosti Muzeja.

3.2. Usporedba pedagoških aktivnosti zagrebačkih muzeja

Objašnjenje podataka Izvješća

Na stranicama MDC-a mogu se pronaći izvješća muzeja. Pretraživanje je olakšano izborom između *Izvješća hrvatskih muzeja* i *Izvješća zagrebačkih muzeja*, te mogućnošću izbora prema godinama *Izvješća* (Stari brojevi). Izborom *Izvješća zagrebačkih muzeja* dobiva se popis muzeja s lijeve strane, dok se s desne strane nalazi online tekst *Izvješća* u pdf formatu, te podaci o samome muzeju uz neke slikovne priloge.

MDC-ova godišnja *Izvješća zagrebačkih muzeja* objavljuje od 1995. god., a četiri godine kasnije počinje objavljivati i *Izvješća hrvatskih muzeja*, dok od 2009. god. obje vrste *Izvješća* objavljuje samo online na svojoj mrežnoj stranici.

Izvješća se danas sastoje od 16 odrednica: 1. Skupljanje građe, 2. Zaštita, 3. Dokumentacija, 4. Knjižnica, 5. Stalni postav, 6. Stručni rad, 7. Znanstveni rad, 8. Stručni i znanstveni skupovi u organizaciji i suorganizaciji muzeja, 9. Izložbena djelatnost, 10. Izdavačka djelatnost, 11. Edukativna djelatnost, 12. Odnosi s javnošću, 13. Marketinška djelatnost, 14. Ukupan broj posjetitelja, 15. Financije, 16. Ostale akcije.

Odrednice nisu sveobuhvatne i svi tipovi muzeja ne mogu na isti način svoje podatke organizirati unutar njih, što se jasno uočilo prilikom analize jedanaeste stavke edukativnih djelatnosti *Izvješća zagrebačkih muzeja*, ali su nadalje i dovoljno dobre, budući da za pisanje samih *Izvješća* muzeji imaju jedino smjernice koje su također same po sebi nedovoljno obrađene. Iz svega toga i sami podaci o edukativnoj djelatnosti variraju zavisno od osobe koja je za date godine pisala *Izvješća*. Upravo kako je Kovačić rekla, *Izvješća* previše inzistiraju na vrsti i količini, a manje na kvaliteti rada.⁶⁵

Za potrebe ovoga rada analizirana je odrednica pod rednim brojem 11, a to je Edukativna djelatnost, koja je nadalje podijeljena na: vodstva, predavanja, radionice i igraonice i ostalo.

Kao prilog neodređenosti izvješća može poslužiti primjer Etnografskog muzeja koji za podatak o vodstvu u 2015. god. navodi jednu rečenicu koja glasi „Sveukupno održano 52 vodstva.“, dok prethodnih godina barem možemo iščitati o kakvoj vrsti vodstava je sve riječ, kome su bila namijenjena i tko je vodio. A za isti muzej, za 2012. i 2014. godinu, na MDC-ovim stranicama uopće nema dostupnog izvješća. Ista su dobivena putem maila (na upit) od gđe. Željke Jelavić.

⁶⁵ Kovačić, G. Kvaliteta i standardi u muzejima. // Vijesti muzealaca i konzervatora. 2/3 (2001.), str. 78-81.

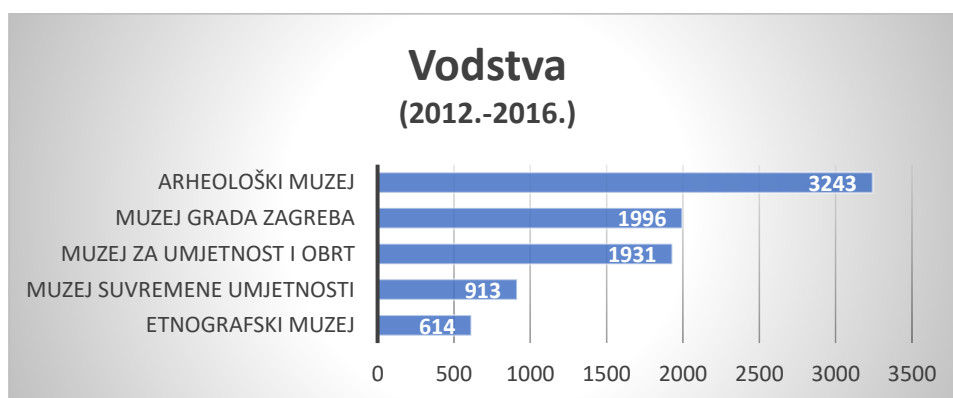
Za neka vodstva nije naveden brojčani podatak. Primjerice , izvješće za Muzej grada Zagreba iz 2013. god. sadrži podatak da je Marina Perica Krapljanov držala kontinuirana vodstva za građanstvo tijekom trajanja izložaba (Ja, Jacobus apothecarius i Rudolf Klepač) i skupnih posjeta (farmaceutske kuće, turistički vodiči, kolege iz muzejskih institucija, fakulteti...). U takvim slučajevima dodana je brojčana vrijednost jednoga vodstva. Nadalje, izvješće MSU-a za 2016. god. je ne sistematično ne mogu se izdvojiti precizni podaci. Kao dobar primjer vođenja evidencije za vodstva su izvješća Etnografskog muzeja.

Vodstva uzorkovanih muzeja

Od 6 ispitanih muzeja Grada Zagreba, njih 5 (Arheološki muzej, Muzej grada Zagreba, Muzej za umjetnost i obrt, Muzej suvremene umjetnosti i Etnografski muzej) je uvršteno u usporedbenu analizu održanih vodstava u periodu od 5 godina, od 2012. do 2016. godine.

Iz izvješća za edukativnu djelatnosti Hrvatskog prirodoslovnog muzeja nije bilo moguće, ni za jednu od godina, iščitati točne numeričke podatke o održanim vodstvima, te je prilikom usporedne analize Muzej izostavljen.

Najveći broj organiziranih vodstava u iznosu 3243 pripada Arheološkom muzeju, koji je u prednosti za 1247 vodstava od Muzeje grada Zagreba koji se nalazi na drugome mjestu sa 1996 održanih vođenih tura. S jako malom razlikom, na trećem se mjestu nalazi Muzej za umjetnost i obrt sa svega 65 manje vodstava u usporedbi sa Muzejom grada Zagreba. Četvrto mjesto u usporednom grafikonu pripada Muzeju suvremene umjetnosti koji je kroz period od 5 godina organizirao oko 913 vođenih tura za organizirane grupe. Najmanji broj vodstava ima Etnografski muzej, svega 613, što je više od pet puta manje u usporedbi s Arheološkim muzejom.

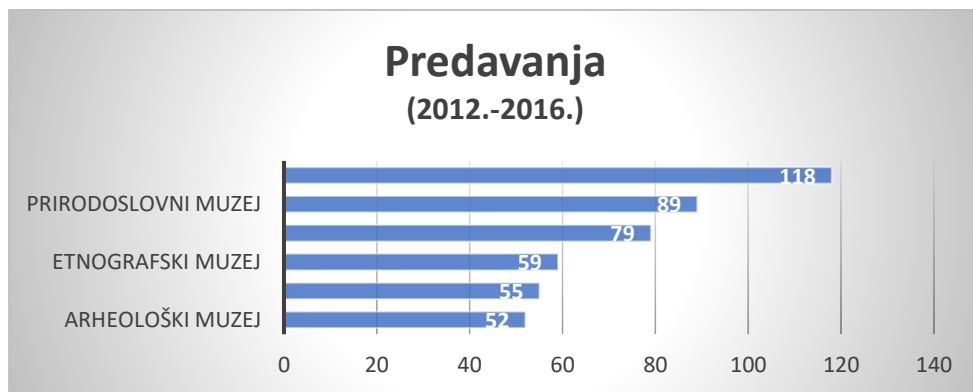

Grafikon 5 Usporedni prikaz broja vodstava muzeja u periodu od pet godina

Predavanja uzorkovanih muzeja

Svi ispitani muzeji Grada Zagreba (Arheološki muzej, Etnografski muzej, Muzej grada Zagreba, Hrvatski prirodoslovni muzej, Muzej suvremene umjetnosti i Muzej za umjetnost i obrt) su uvršteni u usporednu analizu održanih predavanja u periodu od 5 godina, od 2012. do 2016. godine.

Analizom je ustanovljeno kako je Muzej suvremene umjetnosti organizirao i održao najveći broj predavanja, njih 118. Drugo mjesto zauzima Hrvatski prirodoslovni muzej sa 89 opisanih predavanja i treće Muzej za umjetnost i obrt sa 79 predavanja. Muzeji koji zauzimaju ostala mjesta (Etnografski muzej četvrto mjesto sa 59 vodstava, Muzej grada Zagreba sa 55 vodstava i Arheološki muzej sa 52 vodstva) razlikuju se u jako malom broju vođenih tura, te ih je moguće svrstati i pod isto mjesto. Muzej suvremene umjetnosti za razliku od Arheološkog, Etnografskog i Muzeja grada Zagreba ima oko 50% više organiziranih predavanja u zadnjih 5 godina svoga djelovanja.

Grafikon 6 Usporedni prikaz broja predavanja muzeja u periodu od pet godina

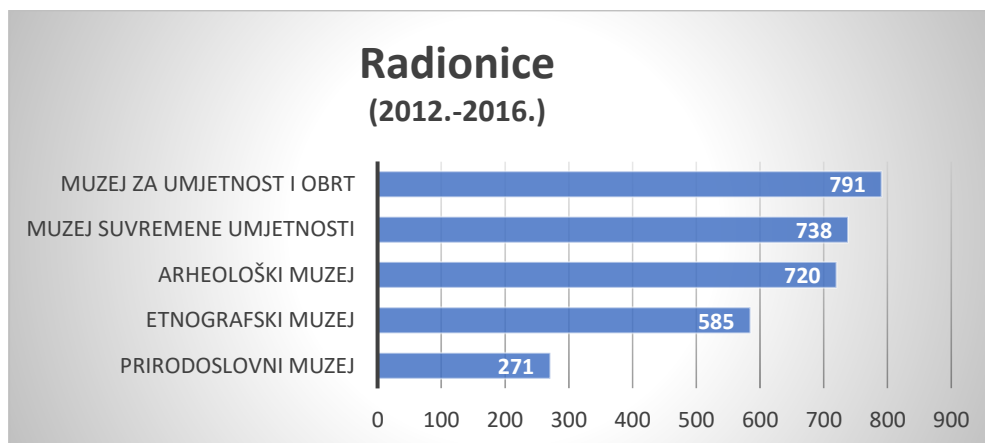
Radionice uzorkovanih muzeja⁶⁶

Od 6 ispitanih muzeja Grada Zagreba, njih 5 (Arheološki muzej, Etnografski muzej, Hrvatski prirodoslovni muzej, Muzej suvremene umjetnosti i Muzej za umjetnost i obrt) je uvršteno u usporedbenu analizu održanih kreativnih radionica i igraonica u periodu od 5 godina, od 2012. do 2016. godine.

⁶⁶ Treba naglasiti kako navedeni podaci (posebno za radionice) mogu odstupati od realnog stanja održanih radionica zbog razlika u načinu pisanja podataka svakog pojedinog muzeja u *Izvešćima*.

Opis radionica za Muzej grada Zagreba se razlikuje od ostalih muzeja, te je Muzej izostavljen iz usporedne analize održanih radionica. Broj radionica se odnosi na tematske radionice, jer je u sklopu svake teme vjerojatno održano više termina istih radionica, ali o navedenome nema podatka u *Izvešću*, te su stoga uzeti numerički podaci tematske radionice kao pojedinačne (u numeričkoj obradi samoga Muzeja), ali ne i u usporedbi s ostalim muzejima.

Broj radionica između muzeja koji zauzimaju prva tri mjesta u usporednom grafikonu ne razlikuje se drastično. Muzej za umjetnost i obrt je održao 791, Muzej suvremene umjetnosti 738, a Arheološki muzej 720 kreativnih radionica. Četvrto mjesto pripada Etnografskom muzeju sa 585 održanih kreativnih radionica u redovnim pedagoškim aktivnostima muzeja. Hrvatski prirodoslovni muzej svoj mali broj održanih radionica (271) duguje i nedostatku prostora za radionice u sklopu Muzeja.

Grafikon 7 Usporedni prikaz broja radionica muzeja u periodu od pet godina

3.3. Zaključak o pedagoškim aktivnostima uzorkovanih muzeja

Zagrebački muzeji u svojim redovnim godišnjim aktivnostima organiziraju razne programe u sklopu edukativne djelatnosti bez obzira imaju li ili ne zasebne pedagoške odjele i/ili muzejskog pedagoga. Same edukativne akcije nisu u manjku, iako osposobljeno osoblje za provedbu istoga jeste.

Najbrojniji oblik organiziranja edukativnih aktivnosti su vodstva unutar muzeja po stalnom postavu i povremenim izložbama. Broj vodstava se razlikuje od muzeja do muzeja isto kao i cijena vodstva. Vođene ture se organiziraju na zahtjev posjetitelja ili na unaprijed određenim terminima kao besplatna vodstva za građanstvo. Cijena vodstava na engleskom

jeziku se u većini muzeja razlikuje od vodstva na hrvatskom jeziku. Informacije o vodstvima na nekim drugim jezicima nisu izražena na web stranicama muzeja. Postoje različite vrste vodstava, za različite zahtjeve posjetitelja: stručna, specijalizirana, posebna i tematska. Organiziraju se u skladu s dobnom skupinom posjetitelja (vrtići, osnovne i srednje škole, studenti, odrasli) i/ili u skladu s profesijom (za novinare, visoke dužnosnike, djelatnike u kulturi i sl.). Vrlo često je samo vodstvo uvertira kreativnoj radionici. Najčešći slučaj je da vodstva rade kustosi, manjim dijelom muzejski pedagog i studenti. Potrebno je naglasiti kako je prilikom istraživanja ustanovljeno kako vođene ture u muzeju mogu imati različit broj polaznika, tako npr. ako Muzej grada Zagreba ima u zadnjih 5 godina organizirano 1996 vođenih tura, a Muzej za umjetnost i obrt 1931, ne znači nužno kako je Muzej grada Zagreba imao i više polaznika; ali je za potrebe ovoga rada, broj organiziranih vodstava od strane muzeja bio primarniji podatak od broja polaznika. Isto vrijedi i za održane kreativne radionice. Na usporednom prikazu (Grafikon 4) uzorkovanih muzeja vidljivo je kako je Arheološki muzej u periodu od 5 godina (2012.-2016.) organizirao najveći broj vodstava.

Najrjeđi oblik edukativnih djelatnosti muzeja su predavanja. Predavanja su uglavnom stručnog karaktera, namijenjena publici koja već posjeduje određeni stupanj znanja o temi koja se održava. Najčešće su vezana uz izložbe i obilježavanje nekog važnijeg događaja. Veliki broj predavanja se odnosi i na predavanja koja netko od muzejskih stručnjaka održava na fakultetima u sklopu nekog kolegija. Vrlo rijetko su sama predavanja organizirana za osnovnu i srednjoškolsku publiku. Prilikom usporedne analize (Grafikon 6) uzorkovanih muzeja utvrđeno je kako se broj održanih predavanja ne razlikuje drastično od muzeja do muzeja, jedino je Muzej suvremene umjetnosti nešto aktivniji u održavanju predavanja.

Kada je riječ o kreativnim radionicama ponuda (tema) se razlikuje zavisno od specijalizacije muzeja. Svaki muzej organizira radionice i igraonice prema tematski prilagođenom sadržaju u skladu sa svojim stalnim postavom ili povremenim izložbama. Broj polaznika u radionicama također varira, uglavnom ovisno o prostoru u kojem se održavaju. Hrvatski prirodoslovni muzej, na primjer, nema poseban prostor za radionice unutar muzeja te je numerički u zaostatku za ostalim uzorkovanim muzejima. Važno je naglasiti kako se radionice, osim što su financirane kao redovna edukativna djelatnost od strane Grada Zagreba i Ministarstva kulture, naplaćuju, što znači da su izvor prihoda muzeju. Muzeji u prosjeku godišnje organiziraju oko 600-700 radionica i igraonica s različitim brojem posjetitelja.

Kad je riječ o dokumentiranju edukativnih djelatnosti muzeja mogu se izdvojiti *Program rada muzeja*, *Program javnih potreba u kulturi* i *Izješće o radu* u čijim se sadržajima

nalaze potrebne informacije, ali treba naglasiti kako prema *Zakonu o muzejima* (NN 110/15) nema obveze, a time niti prekršajnih odredbi za ne pisanje i ne objavljivanje *Programa rada muzeja* ili *Izvješća o radu*. Postoji jedino *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (NN 108/02) u kojem se u Članku 33. (5. Evidencija o pedagoškoj djelatnosti) opisuje način na koji se evidentiraju podaci bez ikakvog obvezujućeg pravila. Na stranicama Muzejskog Dokumentacijskog Centra kontinuirano su objavljivanja *Izvješća zagrebačkih muzeja* od 1994. do 2014. godine prema smjernicama samog MDC-a. Utvrđeno je kako nisu dostupna sva *Izvješća* za sve muzeje na popisu. Pored nekih stoji da su u obradi, a za neka kako nisu dostavljena. To je otežalo prikupljanje potrebnih informacija za prvotno zamišljeni empirijski dio ovoga rada i ujedno otvorilo pitanje o efikasnosti evidencije pedagoških aktivnosti muzeja.

3.4. Važnost razvoja pedagoških aktivnosti muzeja i prijedlozi

U mnogim dijelovima svijeta muzeji mijenjaju svoje pristupe rada za kompleksnu sadašnjost i budućnost koja se nazire. Neovisno o veličini, lokalitetu, opremljenosti i kapacitetu od presudnog značaja svakome muzeju, za njegovu vidljivost i poželjno mjesto u budućnosti, jeste njegova obrazovna uloga. U skladu s time E. Hooper Greenhill će reći: „*The education role of museum has become part of cultural politics.*“⁶⁷ Muzej mora ponovno postati hram kulturne razmjene, okupljanja i divljenja. Ima li boljeg puta prema tome od onoga putem dječjih koraka? Tko će biti vjeran muzeju, ako ne onaj koga od malih nogu muzej odgoja?

Rad muzeja na obrazovnoj ulozi je šarolik lepeza mogućnosti. Edukacija je uključena u samu izložbu, događaje, prodajni kutak, vodstva, predavanja, radionice, manifestacije i ostalo. Posjetiteljima se treba pružiti osjećaj muzeja kao mjesta gdje mogu proširiti svoje iskustvo i znanje na neformalan način.

Sam proces učenja je baziran na percepciji i memoriji. Percepcija je pod utjecajem prethodnih iskustava promatrača i prošlih memorija, pomoću kojih posjetitelj kao pojedinac promatra objekte u muzeju. Za muzejskog pedagoga je od velike važnosti znati predznanje s kojim posjetitelj dolazi u muzej kako bi prilikom osmišljavanja programa to mogao uzeti u obzir. Sukladno tome, neće isto vodstvo ili ista radionica biti za učenike srednje tehničke i učenike srednje umjetničke škole.

⁶⁷ Obrazovna uloga muzeja je postala dio kulturnih politika. Hooper-Greenhill, E. *The Educational Role of the Museum* // 2nd ed / London and New York : Routledge, 2004.

Analiza korisnika nije nov pristup, ali je i dalje jako važan. Za dobnu skupinu osnovne i srednje škole je važno znati njihov školski kurikulum, izvanškolske aktivnosti, uključenost i odgovornost ravnatelja i/ili nastavnika/profesora. Pitanja koja svaki muzej treba postaviti glase: *Što možemo ponuditi tim učenicima? Kako ih mogu naučiti? Kako im mogu poslužiti?* Muzeji su ti koji moraju tražiti suradnje sa školama, ne obratno. Školska nastava sve više izlazi iz okvira teorijskog gradiva i učionica se (iako u velikoj mjeri zahvaljujući entuzijazmu individualnih nastavnika/profesora) polako seli i u drugu okolinu. Zašto muzej ne bi bio jedna od novih okolina? Ili obratno, zašto sami muzej ne bi prešao svoje granice i zakoračio u samu učionicu?

Kako bi pedagoška praksa u muzejima s vremenom postala bolja važno je:

- kontinuirano analizirati potrebe posjetitelja
- razvijati programe za sve ciljane skupine
- uspostaviti dugoročnu vezu između muzeja i škola
- uspostaviti dugoročnu vezu između muzeja i drugih kulturnih i obrazovnih institucija
- redovno vrednovati svoje programe u svrhu poboljšanja
- otvoriti radna mjesta za muzejske pedagoge
- poboljšati suradnju zaposlenih unutar institucije u svrhu razvoja edukacije
- izraditi programe za profesore (tečajeve)
- nedostatak prostora pretvoriti u prednost, a ne manu (programi izvan muzeja)

4. ZAKLJUČAK

U pisanje ovoga rada krenula sam s mišlju o nedovoljno razvijenoj svijesti o važnosti edukativne djelatnosti unutar muzeja, koja se ispostavila pogrešnom. Sama svijest postoji, pustila je svoje korijenje još šezdesetih godina, a prve procvale cvjetove ugledala osamdesetih i to ne samo kod pojedinaca nego i kod cjelokupnog kolektiva muzeja.

Međutim, iščitavajući literaturu, zapisnike sa različitih skupova, mišljene pojedinaca koji djeluju u području kulturne baštine, muzeologije i muzejske pedagogije, došla sam do zaključka kako je problem ne u manjku svijesti, već u:

- nesistematičnom djelovanju muzeja i u njemu zaduženih za edukaciju,
- manjku kontinuirane suradnje sa drugim obrazovnim i odgojnim ustanovama,
- nedovoljno iskorištenom odgojno-obrazovnom potencijalu muzeja,
- manjku suradnje muzeja na državnoj razini u svrhu edukacijskih projekata,
- manjku stručnog kadra,
- nedostatku obrazovnih programa za zvanje muzejskog pedagoga i
- neravnopravnosti zvanja muzejskog pedagoga s ostalim stručnim muzejskim zvanjima.

Zanimljiv je podatak kako na portalu Hrčak, ukoliko se u pretraživač upiše pojam *muzejska pedagogija*, dobije 101 rezultat, od kojih su čak 88 članci u *Informatica Museologica* časopisu, njih 13 u *Muzeologija*, a 6 u *Muzejski vjesnik*. Nadalje, 31 članak je iz 1987. godine, njih 17 iz 1997., što nam govori o činjenici kako je tema muzejske pedagogije u Hrvatskoj bila zastupljena u literaturi prije Domovinskog rata, zatim opet nakon njega.⁶⁸

Jedan od ciljeva rada bio je dobivanje pregleda o ulozi muzeja kao mjesta obrazovanja i stanja muzejskih pedagoga i njihovog stručnog zvanja. Ispostavilo se da je edukacija za muzeje i muzejske zaposlenike važan segment muzeološkog rada koji je definiran kao pedagoško i didaktično osmišljena aktivnost muzeja i da muzeji nastoje aktivirati posjetitelje i

⁶⁸ Navedeni numerički podaci članaka su dobiveni na dan 26.01.2018. godine na portalu Hrčak. Hrčak je centralni portal koji na jednom mjestu okuplja hrvatske znanstvene i stručne časopise koji nude otvoreni pristup svojim radovima. Činjenici da je tema muzejske pedagogije najzastupljenija u *Informatica Museologica* časopisu (od navedena tri) treba pridodati i informaciju da on izlazi od 1970. godine, što je oko 17 godina nakon početka publiciranja časopisa *Muzeologija*. Nadalje, *Muzejski vjesnik* bio je glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske koji je izlazio od 1978. do 1999.

učini ih aktivnim sudionicima u spontanom procesu učenja i iskustvenog doživljaja. Ali je ostala nepoznanica uzroka slabe međusobne suradnje između muzeja i slabe strateški organizirane suradnje sa školama i fakultetima. Primijećeno je kako pojedini muzeji imaju programe obrađene u svrhu školskih nastavnih jedinica, ali nigdje nije pronađen podatak o redovnom obavještanju škola i/ili fakulteta o ponudama, izmjenama, mogućnostima dogovora i slično. Marketing oko edukativnih djelatnosti muzeji rade na web stranicama i u fizičkom prostoru muzeja i nešto rjeđe putem plakata i u oglasnim prostorima tiskovina, što je pasivniji put do školske publike. Aktivniji bi bio direktan kontakt sa školama, putem emaila s profesorima ili u dogovoru s ravnateljima, te putem obavijesti na oglasnim pločama fakulteta i slično. Međutim, ukoliko muzej uspije privući više posjetitelja (npr. polaznika kreativnih radionica), hoće li i koliko kvalitetno, jedna osoba koja je na mjestu muzejskog pedagoga uspjeti organizirati i provesti sve potrebno?

Navedeno nas dovodi do teme broja zaposlenih na mjestu muzejskog pedagoga. 2016. godine u 294 hrvatska muzeja ukupno je bilo zaposleno 1064 osobe raznih zanimanja, od čega je njih 50 na mjestu muzejskog pedagoga. Pitanje koje se samo po sebi nameće jeste: Da li je uistinu 50 osoba na 294 muzeja dovoljno za kvalitetno obavljanje edukativnih djelatnosti muzeja? S druge strane, koga zaposliti da obavlja djelatnost muzejskog pedagoga ako za isto nema mogućnosti stjecanja adekvatnog zvanja i što raditi s činjenicom kako samo zvanje nije priznato kao stručno?

Promjenom paradigme muzeja, prema kojoj on više nije samo mjesto sakupljanja, čuvanja i konzerviranja, već postaje aktivni sudionik u zajednici i cjeloživotnom obrazovanju društva, mijenja se i odnos prema edukaciji u muzejima i važnost istoga. U skladu s time, na prostoru današnje Republike Hrvatske, prvi posebni pedagoški odjeli otvaraju se intenzivnije devedesetih godina 20. stoljeća. Usporedimo li to s činjenicom da je Belgija, tj. Kraljevski muzej za povijest i umjetnost u Bruxellesu, svoj prvi pedagoški odjel imao već 1922. godine, što je oko 70 godina prednosti, pitanje je koliko će još proći dok se zvanje muzejskog pedagoga prizna kao stručno zvanje, a koliko da svaki muzej zaposli barem jednog muzejskog pedagoga?

Analizom dvanaeste stavke *Izješća* pod nazivom *Edukativna djelatnost*, dobiveni su podaci o vrstama, načinu provođenja i količini organiziranih pedagoških aktivnosti svakoga ispitanog muzeja pojedinačno u periodu od 5 godina (2012.-2016.), što je rezultiralo i međusobnom usporedbom. Navedeno istraživanje je iznjedrilo zaključak o neujednačenosti dostupnih podataka. Smjernice za pisanje *Izješća* sadrže strukturni dio potrebnog sadržaja, ali ne ulaze u detalje, što je rezultat nemogućnosti provedbe točne analize stanja pedagoških

djelatnosti. Moj prijedlog je da se u dogovorima s muzejima naprave nove smjernice za pisanje godišnjeg izvješća u svrhu kvalitetnije dokumentacije muzejske djelatnosti.

Muzejska edukacija uključuje stručna opća i tematska vodstva kroz stalni postavi ili povremene izložbe, kreativne muzejske radionice i igraonice, predavanja, susrete s umjetnicima, proslave rođendana, edukativne projekte, objavljivanje pedagoško–edukativnih publikacija, projekcije filmova, interaktivne i online projekti te razna druga kulturna događanja. Međutim, pod redovne pedagoške aktivnosti muzeja, u *Izvješćima zagrebačkih muzeja* pod 11. *Edukativna djelatnost*, ubrajaju se vodstva, predavanja i kreativne radionice i igraonice. Svi ostali edukativni programi svrstani su pod 12. *Ostalo*. Pretpostavka je kako je razlog financijske prirode, jer se redovne pedagoške aktivnosti muzeja financiraju u sklopu edukativnih djelatnosti muzeja u *Programima javnih potreba u kulturi RH* (Muzejsko-galerijska djelatnost) od strane Ministarstva kulture i u *Programima javnih potreba u kulturi Grada Zagreba* (Muzejska djelatnosti) dok se edukativne akcije i manifestacije financiraju posebno. Do navedenih programa Ministarstva kulture moguće je doći na njihovom službenoj web stranici (KULTURNE DJELATNOSTI > Muzejska djelatnost > Financiranje programa > Arhiva), dok podatke o financiranju programa od strane Grada Zagreba nije moguće pronaći na internetu (postoji jedino odobreni program za zadnju godinu). Isto sam pokušala dobiti upitom u Gradskom uredu za obrazovanje, u Odjelu za kulturu, ali nije urodilo plodom. Do prije 2 ili 3 godine, *Programi javnih potreba u kulturi Grada Zagreba* unazad nekoliko godina, su bili dostupni na službenoj stranici Grada Zagreba, ali je nepoznat razlog njihova uklanjanja.

I za kraj ovoga rada, želim nas vratiti u 3. st. pr. n. e. Ptolomejevu knjižnicu u Aleksandriji sa samog početka rada, ne bi li dobili dojam kako je povijesni slijed muzeja jedan zatvoreni krug po čijim principima muzeji danas ponovno postaju mjesta okupljanja, razmjene znanja, misli, doživljaja i dostignuća.

5. LITERATURA

1. Arheološki muzej u Zagrebu, <http://www.amz.hr> (10.-28.12.2017.)
2. Bach, I. Profesor Zdenko Vojnović. // Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih naučnih radnika NRH.- 3, 4 (1954). str. 98 – 99.
3. Bauer, A. Muzejska pedagogija. // Muzeologija, 17(1975), str. 101-111.
4. Bauer, A. Nova publika u Muzejima. // Informatica Museologica. 6, 28(1975)
5. Beroš, N. Zaživjeti ili preživjeti. // Informatica museologica 41, 1-4(2010), str. 121-126.
6. Bušić, K. Salamon Berger i počeci izložbene djelatnosti zagrebačkog Etnografskog muzeja. // Etnološka istraživanja 14(2009), str. 281-300. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/44201> (01.11.2017.)
7. De Vreede, M. Sto godina muzejske pedagogije u Nizozemskoj: o predanosti i struci. // Informatica museologica, 42, 1-4(2011), str.159-161.
8. Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja, <http://dbhz.hr> (17.12.2017.)
9. Duić, N. Kronika, Etnografski muzej u Zagrebu 1919—1973. (U povodu otvaranja obnovljenog Muzeja). // Narodna umjetnost : hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku 10, 1(1974), str. 528-530. Preuzeto s <http://hrcak.srce.hr/40408> (01.11.2017.)
10. Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/topic/Library-of-Alexandria> (05.01.2018.)
11. Etnografski muzej u Zagrebu, <http://www.emz.hr> (01.12.-10.12.2017.)
12. Hannelore K. O.: Kriteriji kvalitete za muzeje – rad na obrazovanju i posredovanju; Hrvatski nacionalni Komitet ICOM-a (Deutscher Museumsbund e.V., Berlin, 2008., prijevod Mila Škarić) dostupno na <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2012/01/kriteriji-kvalitete-za-muzeje> (23.12.2017.)
13. Hooper-Greenhill, E. Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance. // London and New York: Routledge, 2010., c2007.
14. Hooper-Greenhill, E. Museums and the Shaping of Knowledge. // London ; New York: Routledge, 1992.
15. Hooper-Greenhill, E. The Educational Role of the Museum // 2nd ed / London and New York: Routledge, 2004.
16. Hrvatski prirodoslovni muzej, <http://www.hpm.hr> (01.12.-10.12.2017.)
17. Humski, V. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj : 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom. // Muzeologija 24(1986), str. 5-63.
18. II skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Zadar, 2002. / glavni urednik Eduard Kletečki / Zagreb : Zadar : Hrvatsko muzejsko društvo, Sekcija za muzejsku pedagogiju ; Arheološki muzej Zadar, 2004.
19. III skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Vukovar, 2004. / glavni urednik Eduard Kletečki / Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2006.

20. IV. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Knin, 11.-14. listopada 2006. / glavni urednik Božidar Pejković / Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2008.
21. Jelavić, Ž. Muzej kao mjesto učenja i uloga muzejske edukacije // Puriteka 3 (2014), dostupno na http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2016/11/Puriteka_3_izmjena.pdf (07.12.2017.)
22. Kovačić, G. Kvaliteta i standardi u muzejima. // Vijesti muzealaca i konzervatora. 2/3 (2001.), str. 78-81.
23. Kuzmić, Z. Obnova Muzeja grada Zagreba. // Informatica museologica 21, 1-2(1990), str. 19-22.
24. Lapaine, D. Pregled stanja kadrova u zagrebačkim muzejima. // Informatica museologica 14, 1-2(1983), str. 11-12.
25. Majanović, N. Iskustva i program suradnje Etnografskog muzeja i škola u širenju likovne kulture. // Muzeologija 17(1975), str 161-164.
26. Maleković, V. Suvremena muzeologija i novi postav zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt. // Informatica museologica 21, 1-2(1990), str. 15-19.
27. Maroević I. Uvod u muzeologiju. // Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993.
28. MDC. Deseta generalna konferencija ICOM-a : 5.-14. VI. 1974. u Kopenhagenu pod pokroviteljstvom danske kraljice Margarete II. // Informatica Museologica 5, 22(1974), str. 26-28.
29. Meštrović, I. Upravnoopravno uređenje muzejske djelatnosti. // Ethnologica Dalmatica 12, 1(2003), str. 133-155.
30. Mikelić Preradović, N., Miličić, D., Đuričić, P. TiM: Ti i Muzej (Team: You and Museum)// Recent Advances in Information Science European Computing Conference 7(2013), Dubrovnik, str. 216-221. Dostupno na: <http://www.wseas.org/multimedia/books/2013/Dubrovnik/ECC.pdf> (07.12.2017.)
31. Miklošević, Ž. Muzej kao multimodalni komunikacijski sustav // Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti / doktorska disertacija, mentorica: Vujić, Ž., 2014. god.
32. Miklošević, Ž. Muzejska izložba i stvaranje značenja // Muzejsko dokumentacijski centar, Zagreb, 2015.
33. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9782> (20.01.2018.)
34. Muzej grada Zagreba, <http://www.mgz.hr> (15.12.2017.)
35. Muzej suvremen umjetnosti, <http://www.msu.hr> (15.-25.12.2017.)
36. Muzej za umjetnost i obrt, <http://www.muoj.hr> (25.-30.12.2017.)
37. Muzejsko dokumentacijski centar, personalizirani arhiv zaslužnih muzealaca, <http://www.mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/arhiv/personalni-arhiv-zasluznih-muzealaca> (08.12.2017.)

38. Muzejsko dokumentacijski centar, publikacije, časopis *Informatica Museologica*:
<http://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/informatica-museologica> (01.12.2017.-05.01.2018.)
39. Muzejsko dokumentacijski centar, publikacije, Izvješća zagrebačkih muzeja
<http://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/izvjesca-muzeja/stari-brojevi> (01.12.2017.-05.01.2018.)
40. Narodne novine, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_08_97_2727.html
 (20.01.2018.)
41. Noć muzeja, <http://2015.nocmuzeja.hr/o-nama/> (12.12.2017.)
42. Premerl, N. Od ideje do projekta novog stalnog postava Muzeja grada Zagreba. // *Informatica museologica* 25, 1-4(1994), str. 10-18.
43. Projekt TIM - Ti i Muzej, <http://sites.google.com/site/projektitimimuzej> (10.12.2017.)
44. Radić, D. Edukacija u Muzeju grada Trogira // *Informatica museologica* 28, 1-4(1997), str. 60-63.
45. Rendić-Miočević, A. O nekim iskustvima Arheološkog muzeja u Zagrebu u vezi sa suradnjom sa školama i radnim organizacijama // *Informatica museologica* 8, 3-4(1977), str. 30-33.
46. Rovšnik, B. Istraživanje muzejske publike. // *Informatica museologica* 28, 1-4(1997). str. 14-17.
47. Sakač, K. Oblici pedagoškog rada u Geološko-paleontološkom muzeju u Zagrebu. // *Muzeologija* 17(1975), str. 147-152.
48. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Pula, 14.-16. lipnja 2001. / glavna urednica Mila Škarić / Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2002.
49. Stančić, S. Zdenko Vojnović: prilog povijesti Muzeja za umjetnost i obrt. // *Informatica museologica* 38, 1-2(2007), str. 96-103.
50. Stuik, H. Networks: Community and Museum / The Museum and the World of Work/ Museum and Community // *ICOM Education No. 11* (1984):, str. 21. Preuzeto sa:
<http://network.icom.museum/ceca/publications/icom-education> (09.12.2017.)
51. Škarić, M. Muzejska pedagogija u službi raznovrsnih inteligencija. // VIII. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim djelovanjem / uredili: Danko Dujmović, Lorka Lončar Uvodić i Mirjana Margetić, Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2017. Dostupno na:
<file:///E:/Zbornik-8.-skupa.pdf> (20.12.2017.)
52. Škiljan, M. Muzeji i škole – komplementarne djelatnosti. // *Odgojna i obrazovna djelatnost muzeja / Educational activity of museums*. Zagreb: Hrvatski školski muzej, 1980.
53. Šola, T. Disneyland kao prilog muzeološkom iskustvu. // *Informatica museologica* 12,3-4(1981), str. 33-44.
54. Šola, T. Eseji o muzejima i njihovoj teoriji : prema kibernetičkom muzeju. // prijevod: Borivoj Radaković / Hrvatski nacionalni komitet ICOM, Zagreb, 2003.
55. Šola, T. Nove tendencije u teoriji i praksi muzeja. // *Osječki zbornik* 20(1989), str 267-275.
56. Šola, T. Od publike do korisnika. // *Informatica museologica* 28, 1-4(1977), str 18-21.
57. Šola, T. Prema totalnom muzeju. // *Centar za muzeologiju i heritologiju ; Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu*, Beograd, 2011.

58. V. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka-Dubrovnik-Bari-Rijeka, m/t "Marko Polo", 29. rujna do 3. listopada 2008. / urednice Mila Škarić, Renata Brezinščak / Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2010
59. VII. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, 14-16.11.2012., Filozofski fakultet Sveučilišta u rijeci, Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka / urednica Milica Đilas. / Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2015.
60. Vojnović, Z. Naučno-prosvjetni zadaci muzeja. // Muzeologija 1(1953), str. 19-33.
61. Vujić, Ž. (ur.) Istraživanje korisnika baštine. // Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.
62. Vujić, Ž. Obrazac osnutka prvih muzeja u Zagrebu. Muzeologija 37 (2000), str. 21-31.
63. Williams, P. Professional Standards for Museum Educators. // The Journal of Museum Education, Vol. 14, No. 3, Common Agendas (1989), str. 11-13.
64. Žnidar, V. Zadaci i oblici suradnje muzeja i škola. // Muzeologija, 15(1972), str. 1-135.

Popis slika:

Slika 1 Konceptija jedinstva škole i života John Deweyja (Dewey, J. The school and society, 1915.) 20

Popis grafikona:

Grafikon 1 Pedagoške aktivnosti u Arheološkog muzeja u periodu od 5 godina, prikaz u postocima	29
Grafikon 2 Pedagoške aktivnosti Etnografskog muzeja u periodu od 5 godina, prikaz u postocima ...	32
Grafikon 3 Pedagoške aktivnosti MSU-a u periodu od 5 godina, prikaz u postocima.....	40
Grafikon 4 Pedagoške aktivnosti MUO-a u periodu od 5 godina, prikaz u postocima	44
Grafikon 5 Usporedni prikaz broja vodstava muzeja u periodu od pet godina	46
Grafikon 6 Usporedni prikaz broja predavanja muzeja u periodu od pet godina.....	47
Grafikon 7 Usporedni prikaz broja radionica muzeja u periodu od pet godina.....	48

Popis tablica:

Tablica 1 Pregled rasta zaposlenih u muzejima iz Registara muzeja, galerija i zbirki u RH, MDC	15
Tablica 2 Povećanje posjetitelja stalnog postava i povećanje zaposlenih u muzeju u periodu od 10-ak godina dobivenih sa stranica Državnog zavoda za statistiku RH.	16
Tablica 3 Pregled prihoda Arheološkog muzeja po vrstama pedagoških aktivnosti	25
Tablica 4 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u Arheološkom muzeju u periodu od 5 godina.....	27
Tablica 5 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u Etnografskom muzeju u periodu od 5 godina....	31
Tablica 6 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u HPM-u u periodu od 5 godina	33
Tablica 7 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MGZ-u u periodu od 5 godina.....	36
Tablica 8 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MSU-u u periodu od 5 godina	39
Tablica 9 Numerički prikaz pedagoških aktivnosti u MUO-u u periodu od 5 godina	43

Dodatak

Vremenska tablica s nekim od važnijih događaja u razvoju muzejske pedagogije⁶⁹

Godina	Događaj
1922	Jean Carpat – osniva prvi pedagoški odjel u Kraljevskom muzeju za povijest i umjetnost u Bruxellesu
1929	Konferencija muzealaca u SAD-u - Jean Carpart naglašava kako muzeji moraju služiti široj javnosti u odgoju i obrazovanju
1931	Međunarodna anketa časopisa <i>Revue</i> u Parizu – publikacija <i>Musée</i> – od muzeja se traži revolucija u odnosu prema korisnicima (prema mišljenju A. Bauera to je bila prva muzejska revolucija)
1946	Osnovan ICOM (Međunarodni savjet za muzeje)
1946	Početak djelovanja HMD-a (Hrvatsko muzejsko društvo)
1950	II internacionalni kongres ICOM-a u Londonu - 22 referata u kojima su muzealci ističu kako su muzeji didaktičke ustanove, usmjerene ka obrazovanju i odgoju, a ne samo kulturno-naučne i istraživačke institucije
1950	Zdenko Vojnović – osnivanje kolegija muzeologije na FFZG – oživljavanje ideje živoga muzeja
1952	Seminar u New Yorku u Muzeju Brooklyn s temom <i>Demonstracije progresa obrazovanja u muzejima</i>
1952	Antun Bauer postaje ravnateljem današnjeg Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu – početak osuvremenjivanja muzejskog djelovanja
1952	Tiskanje prvih <i>Vijesti</i> Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NRH
1952	Održano je savjetovanje za muzejske radnike na području tadašnje Jugoslavije pod temom <i>Muzeji i odgoj</i>
1954	ICOM-ov Komitet za pedagogiju u Londonu - 25 referata s aspektima teme odgoja i obrazovanja, publicirano pod naslovom <i>Muzeji i učitelji</i>
1954	ICOM – Atena – tema seminara <i>Uloga muzeja u obrazovanju</i> – obrađuje se odgojna i pedagoška problematika u muzejima
1956	UNESCO publicira raspravu <i>Uloga muzeja u nastavi</i> - ukazujući na sve vrste, značaj i mogućnosti suradnje muzeja i škola
1957	Osnovana Europska zajednica s Generalnom direkcijom X zaduženom za kulturu
1958	ICOM-ov stručni seminar u Rio de Janeiro - muzealci referatima ukazuju na praktične oblike suradnje muzeja i škola - tekstovi publicirani 1960. god.
1962	VI generalna konferencija ICOM-a u Haag-u - razrađuje problematiku suradnje muzeja sa školama s psihološkog i sociološkog aspekta
1963	UNESCO-ICOM-ov međunarodni seminar u Essenu – tema <i>Javno djelovanje muzeja</i> – kritike na način izlaganja u muzejima (posebno europskim) - upozorenje na krizu muzeja u svijetu

⁶⁹ Podaci su sakupljeni iz cjelokupne literature iščitane za potrebe ovoga rada.

1964	Međunarodni simpozij u Parizu s temom <i>Obrazovanje i kulturna uloga u muzeju</i> – preporuka da svaki muzej ima kustosa pedagoga ili nastavni centar koji će brinuti o grupama, pojedincima i sl.
1965	Internacionalni simpozij u New Yorku -svi prisutni nacionalni komiteti usvojili su šest osnovnih projekata kojima će do 1968. god. realizirati zadatke vezane za razvoj odgoja i obrazovanja u muzejima
1966	Simpozij u Alpbachu temom <i>Muzeji kao faktor u suvremenom društvom</i> – iskazivanje potrebe za pedagoškim odjelima unutar muzeja
1968	Međunarodni komitet ICOM-a u Lenjingradu i Moskvi - uloga muzeja u obrazovanju
1968	ICOM NEWS Vol 21, br 2 – <i>Bibliographie- Musées et 'éducation-</i> objavljen bibliografski pregled članaka svih zemalja koji su prethodnih 18 godina koji obrađivali temu muzeja i odgoja (oko 260 članaka)
1968	Demonstracije u Parizu s transparentima <i>Ne trebamo muzeje, Spalite Louvre</i> (prema mišljenju A. Bauera to je bila druga muzejska revolucija)
1969	Počinje izlaziti ICOM-ov časopis <i>ICOM Education</i>
1971	ICOM-ova konferencija u Parizu i Grenoblu – tema posvećena muzejima i publici, odgojnoj i kulturnoj ulozi muzeja
1974	ICOM-ova konferencija u Kopenhagenu – postavljeno pitanje što je to muzejska pedagogija, raspravlja se o otvaranjima odjela i katedri
1977	Utemeljen Europski muzejski forum (EMF) koji organizira godišnju dodjelu nagrade za najbolji muzej
1984	Ivo Maroević – osnivanje Katedre za muzeologiju na FFZG
1985	Vojvođanski muzej u Novom Sadu - savjetovanje muzejskih pedagoga pod temom <i>Zadaci javnog djelovanja muzeja</i> – jedan od zaključaka je problem profila muzejskog pedagoga
1989	Osnovan Komitet za kulturnu konzultaciju (CCC)
1989	Edukativni program pod vodstvom Ljerke Kanižaj – rezultat <i>Vodič kroz muzeje i galerije Zagreba za nastavnike osnovnih škola</i>
1992	Osnovana Europska mreža muzeja
1994	Arheološki muzej u Zagrebu otvara svoj pedagoški odjel
1996	Osnovan KUBIKO – privatno udruženje muzejskih pedagoga, osmišljeno kao središnje mjesto u posredovanju između muzeja i publike
1996	Simpozij u Klanjcu pod temom <i>Muzeji u Hrvatskoj danas i sutra</i>
1996	Prvi veliki projekt poslije Domovinskog rada – <i>Što je u muzeju oduševilo profesora Baltazara?</i> – uključeno 15 zagrebačkih muzeja
1997	Nagradna edukativna igra <i>Cvijet</i> , pod vodstvom Mile Škarić, uključeno 19 zagrebačkih muzeja
1991	Osnovan ICOM Hrvatska, članstvo u ICOM-u dobiva godinu dana kasnije
1992	Organiziran projekt za popularizaciju kulture na splitskom području <i>I ribe se? (pitaju)</i>
1998	Izdanje <i>Informatica Museologica</i> posvećena odgojno-obrazovnom radu u muzejima - tema <i>Edukacija u muzejima</i>

1998	Novi <i>Zakon o muzejima</i> u Hrvatskoj
1998	Edukativna igra <i>Put pod noge, svi putovi vode u Rim</i> – Hrvatski školski muzej – vodstvo Vesna Leiner
1999	Projekt <i>Od....do</i> – vodstvo Elizabeta Serdar
1999	U sklopu Hrvatskog muzejskog društva osnovana je Sekcija za muzejsku pedagogiju
1999	Sekcija za muzejsku pedagogiju provodi po pri put edukativnu akciju povodom Međunarodnog dana muzeja
2000	Mijenjanje upravne politike s kojom pedagogija dobiva na važnosti – nova generacija djelatnika
2005	Godišnja konferencija CECA - publicirano u ICOM Education pod temom <i>Muzejska edukacija i partnerstva</i>
2001	Projekt <i>Jačajmo se</i> – Hrvatski športski muzej – vodstvo Zdenko Jajčević
2011	CECA ICOM održana u Muzeju Mimara u Zagrebu pod temom <i>Old questions, new answers: Quality criteria for museum education</i>
2013	Zagrebačka muzejska putovnica – Muzejski portal
2017	Prijedlog novog <i>Zakona u muzejima</i> u Hrvatskoj koji isključuje zvanje muzejskog pedagoga kao stručno zvanje